

KLÂSİK EDEBİYATIMIZDA EHL-İ BEYT SEVGİSİ

MÜJGÂN CUNBUR*

Klâsik edebiyatımızda din ve devlet büyüklerinin daima, fakat değişik ölçülerde yerleri olmuştur. Bu büyük insanlar ve onları ilgilendiren bazı tarihî hâdiseler özellikle divan şiirimizde ele alınmışlar, bir kısmı maddî karşılık beklenerek, bir kısmı sadece manevî bağlılıkla değerlendirilmişlerdir. Manevî bakımdan yapılan değerlendirme ve yüceltmelerde övülen kimseler ve anlatılan olaylar hakkında ileri sürülen düşünceler yanında duyguların, özellikle de sevginin önemli bir yeri bulunduğu bilinmekte ve görülmektedir.

Klâsik edebiyatımızda "Ehl-i Beyt"e bağlılık, "Ehl-i Beyt" için duyulan sevgi ve gösterilen ilgi de bu manevî değerlendirmeler arasındadır, hattâ başlarda yer alır.

Müracaat kaynakları "Ehl-i Beyt" tâbirinin "Ev halkı" anlamına geldiğini, özellikle de Hazret-i Peygamber'in aile fertleri için kullanıldığını yazarlar. Bu aile fertlerinin kimler olduğu konusuna gelince çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğü dikkati çekiyor.

Bu görüşlerden birinde Hz. Peygamber'in ev halkına sadece zevceleri dahildir. Bu görüşte olanların dayanakları *el-Ahzab* sûresinin 33'üncü âyeti ile bazı hadislerdir. Bu âyette mealen "Evlerinizde karar kılın, eski cahiliyet devrindeki kadınların yürüdükleri gibi yürümeyin, namazı dosdoğru kılın,

* Dr., Atatürk Kültür Merkezi aslı üyesi.

zekâtı verin, Allah'a ve Peygamberine itaat edin. Ey hane halkı! Allah sizden yalnız çirkin şeyi gidermek, sizi tertemiz yapmak ister" buyurulmuştur. Bir önceki âyette geçen "Yâ nisâ'e'n - nebiyyi" hitabında peygamber kadınları söz konusu olduğuna göre, 33'üncü âyetteki "Ehl-i Beyt" hitabının da Hz. Peygamber'in eşlerine yapıldığı yorumu kabul edilmiştir.

Yine kabul edilen bazı söylentilere göre bu âyet Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme'nin odasında buldukları sırada nâzil olmuş, o sırada odaya gelen Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i abâsının altına alan Hz. Muhammed, "Allahım bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir, onları günahlarından temizle" diye dua etmişlerdir. "Ehl-i Beyt"le eşanlamlı kullanılan "Âl-i Abâ" tâbirinin bu hadiseye bağlandığı da tarihî söylentiler arasındadır. Duayı işiten Ümmü Seleme'nin, kendisinin de Ehl-i Beyt'ten olup olmadığını sorması üzerine, Peygamber'in "Sen zaten oradasın, hayır üzeresin" dedikleri de rivayetin devamı olarak anlatılmaktadır.

Bir hadis rivayetine göre de Peygamber, Zeynep'le evlendikleri gün, bütün hanımlarının odalarını dolaşarak "Allah'ın selâmı üzerinize olsun ey Ehl-i Beyt" diyerek onların gönüllerini almışlar ve bu tâbiri kullanmışlardır.

Bir görüşe göre de Ehl-i Beyt'e Peygamber'in zevcelerinden başka Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'le birlikte Ebu Tâlib, Akıyl, Ca'fer ve Abbas aileleriyle ahabdan Abdullah b. Mes'ud'la Selmân-ı Fârisî de dahildirler.

Bir diğer görüşte de Ehl-i Beyt'e Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'den başka dokuz imam girmekte, değişik bir görüş olarak bu soydan gelenler de ilk beşe eklenmektedir.¹

Klâsik edebiyatımızda genellikle Ehl-i Beyt, beş kişi olarak yer almakta, "hamse-i âl-i abâ" adıyla da anılmaktadır. Bazen bu beşe dokuz imamın da dahil edildikleri görülmektedir. Kerbelâ vak'asında hayatta kalan hanımlardan "Muhadderât-ı Ehl-i Beyt" diye bahseden Fuzûlî gibi klâsik şairlerimiz bulunduğunu da belirtmek gerekir.

¹ Ehl-i Beyt'le ilgili görüşler için bkz. Mustafa Öz. "Ehl-i Beyt", *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, cilt 10, s. 498-501.

Fuzûlî Ehl-i Beyt'in kapsamını sonrası bakımından uzattığı gibi öncesini de "Ehl-i Beyt'in ilk şehidi" saydığı Hz. Hamza'ya kadar geriye çeker. Bir beytinde:

Sâyir-i mahlûkdan bir kimse olsa pâk-dil
Ehl-i Beyt'ün fırkasından sayılır Selmân olur" (s. 33)

diyerek Selmân-ı Fârisi'yi dahil edecek kadar Peygamber'in "Ev halkı"nı genişletir.

Klâsik edebiyatımızda "Ehl-i Beyt" tâbiri yanında aynı veya yakın anlamli bazı terkipler daha kullanılmıştır. Fuzûlî "Âl-i Ahmed"² tâbirini kul-

A'yân-ı Âl-i Ahmed'e gerdun cefâ kılup
Eşrâf-ı Ehl-i Beyt'e revâ gördi mâtemi (s. 33)

beytini yazar, bazı beyitlerde de "Âl-i Mustafâ" tâbiri geçer:

Sanma kim gül-gun şafakdandır sipih-r-i bî-vefâ
Dâmen-i devrânı dutmuş hûn-ı Âl-i Mustafâ (s. 105)

"*Hadikatü's s-Sü'edâ*"sında bir şahsa "ezelden muhibb-i Âl-i Abâyam" dedirten Fuzûlî, yine aynı eserde Peygamber soyundan "Âl-i Muhammed" diye söz eder ve bir başkasının nedametini dile getirir:

Amel-i bâtil imiş Âl-i Muhammed bugzı
İtirâf eyledüm ol cürme peşîmân oldum" (s. 352)

Aynı anlamla "Âl-i Resûl" tâbiri de onun sıkça kullandığı terkiplerden-

Olsaydı rûzgâr nihâdında bir sebât
Ahdin kılurdu Âl-i Resûl ile üstüvâr (s. 432)

Edebiyatımızda yeni bir ruhla, ancak klâsik edebiyatın nazım şekil ve mazmunlarıyla şiirlerini yazan Namık Kemal bir gazelinde "Ehl-i Beyt"i "Âl-i Zehrâ" diye anar ve:

² Âl-i Ahmed tâbirini Bâkî Efendi de kullanmış ve;

İlâhî be-âb-ı rûh-i Âl-i Ahmed
Be-nûr-i cebîn-i mübîn-i Peyember

beytinde Hz. Ahmed soyunun yüzü suyu hürmetine duasının kabulünü niyaz etmiştir.

Bir nûr içinde hâlâ bin pâre bir siyehlik
Benzer o nûr Âl-i Zehrâ'ya pâre pâre

der, yine aynı gazelde "Âl-i Nebî" tâbiri yer alır:

Hak var imiş cihanda meydân-ı imtihanda
Âl-i Nebî de yazmış dünyâya pâre pâre

Klâsik şiirimizin Ondokuzuncu asır şâirlerinden Nevres Efendi de bir mersiyesinde aynı anlamda "Âl-i Resûl" ve "Hânedân-ı Nebevî" tâbirlerini kullanmıştır:

"Kankı bî-merhamet eyler bu kadar zulmi kabûl
Kim ider cevri u cefâ Âl-i Resûl'e bu kadar
Hânedân-ı Nebevî teşne-leb-i üftâde-i hâk
Nice çerh olmadı ol hâli görüp zir ü zeber

Yalnız adlandırma ve kapsamda bu kadar çeşitlilik gösteren "Ehl-i Beyt" konusunun klâsik edebiyatımızda gerek fertleri, gerekse bu fertlerle ilgili olaylar bakımından gerçekten geniş bir yeri vardır. Bu yazıda klâsik şiirimizde "Ehl-i Beyt" konusu önce Peygamber'in ev halkına dahil beş kişi ve bunlara duyulan ilgi ve sevgi bakımından tek tek kısaca ele alınacak, sonda da Kerbelâ olayı ve Muharrem mersiyesi üzerinde özet olarak durulup bir kaç örnek verilecektir.

EHL-İ BEYT'İN BAŞI HAZRET-İ MUHAMMED

İslâm'ın büyük kurucusu klâsik edebiyatımız için daima geniş bir konu kaynağı olmuştur. Hz. Muhammed'i öven kasideler (Na't), divan ve mesnevîlerin çoğunda tevhid ve münacât bölümlerinden sonra yer almıştır. Na'tlar edebiyatımızda Peygamber'i yücelten, ondan yardım istenen, içtenlikle yazılmış en güzel övgü, duygu ve sevgi şiirleri olmuştur.

Divan'ında klâsik edebiyatımızın ilk na't örneklerini veren Ahmed Yesevî bir Hikmet'ine şu beyitlerle başlar:

On sikiz ming âlemga server bolgan Muhammed
Otuz üç ming ashâbga rehber bolgan Muhammed

Yalangaç u açlıkka kanâ'atlıg Muhammed
Âsî câni ümmetga şefâ'atlıg Muhammed

Tünler yatıp uyumas tilâvetliğ Muhammed
Garîb birle yetîmga mürüvvetliğ Muhammed (s. 292)

Gerek bu şiir, gerekse şu beyitle sona eren Hikmet'inde Ahmed Yesevînin Peygamber'e büyük bir sevgi ve güvenle adeta sarıldığı hissedilir:

Ümmet digey Muhammed çin sözlese kul AHMED
Tangla bolsa kıyâmet mahrûm koymas Muhammed (s. 294)

Sadece Onaltıncı asrın değil, bütün yüzyılların ve bütün Türklük dünyasının büyük şairi Fuzûlî bir na'tinde sanki kâinatın bütün sularını Hz. Muhammed'in yoluna sebil edip "Su"yu dahi İslâmlaştırır:

Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış tarîk-ı Ahmed-i Muhtâr'e su

Seyyid'i nev'-i beşer deryâ-yi dürr-i ıstifâ
Kim sepübdür mu'cizâtı âteş-i eşrâre su (s. 24)

Bir başka na'tinde İslâm'ı korumak üzere çekilen hançerleri Peygamber'i övmek için dile getirir:

Zebân-ı tîz ile ortaya girmiş muttasıl gûyâ
Olam dir mâdih-i Peygam-ber-i Âhir zeman hancer" (s. 26)

Sabah rüzgârlarını İslâm şeriatine iktida ettirmekle kalmaz, İslâm dininin buyruklarını, dünyanın dört bir tarafına sabah yelleriyle yayar:

Oddan âfet görmez ü sudan zara gûyâ kılur
Handa olsa iktidâ-yı şer'-i Peygam-ber sabâ (s. 28)

Meşhur "gül" kasidesinde önce "gül"ü Hz. Muhammed'in kalbine benzetir, sonra da Peygamber'in kokusunu "gül" vasıtasıyla cihana dağıtır:

Çâk olup bulmuş safâ bâd-i seherden sanasan
Bâddur Cibrîl ü kalb-i Ahmed-i Muhtâr gül

Şebnem-i gülzâr-ı ruhsâr-ı Resûlullah'dur
Neşr-i ıtrıyla kılur her dem anı iş'âr gül (s. 37)

Bu kasidelerin ne denli Peygamber sevgisi, ona bağlılıkla dolu olduğunu söylemek bile gereksizdir. İşte Fuzûlî'nin hasretle dolu sevgisini dile getiren bir beyti:

Yâ Habîb' allah yâ Hayre'l-beşer müştakunam
Eyle kim leb-teşneler yanub diler hemvâre su (s. 25)

O, bu şiirlerinde Peygamber'in yardımından emindir, ümit içindedir. Peygamberi övmekle şiirlerinin ne kadar değerlendiğini de gururla dile getirir:

Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzûlî sözleri
Ebr-i nîsandan dönen tek lü'lü'-i şehvâre su (s. 25)

Fuzûlî bu na'tlerin uğuruyla sözlerinin mücevher olduğunu, nisan bulutundan inen bir damlanın onları şahane bir inci haline getirdiğini söyler. Onun gibi, Onsekizinci yüzyılın tanınmış şairlerinden Yahya Nazîm Efendi de yazdığı na'tlerin feyz ü bereketiyle kendisinin, Anadolu'nun Hassan'ı olduğunu gururla ifade eder, kendini büyük Arap şairi Hassan derecesinde görür. Nazîm Efendi Divanı baştan sona alfabe sırasıyla yazılmış na'tlerden meydana gelmiş hacimli bir eserdir. Nazîm şöyle diyor:

Ey Habîb-i Kibriyâ kân-ı keremsin afv kıl
Şevk-i evsâfın dil-i küstâhımı etdi cerî

Tab'ımı feyz-i nuûtun eyledi Hassân-ı Rûm
Hamdulî'llah şâirân-ı dehrin oldum eşheri

Kutadgu Bilig başta olmak üzere mesnevilerde de münacât ve tevhid bölümcüklerini na'tler izlemiştir. Yusuf Has Hâcib, Peygamber'i, yalnız ümmetini düşünen, karanlık ruhları aydınlatan bir meş'ale, merhametli, güzel tavırlı, dürüst, güvenilir, asîl, alçak gönüllü, haya sahibi, şefkatli, açık elli bir aziz kişi, bütün resullerin hâtemi olarak över, na'tini Tanrı'dan kıyamette sevgili Peygamber'le birlikte haşrolmasını, onun dolunaya benzeyen yüzünü göstermesini dileyerek bitirir.

Mesnevilerde na'tlerden başka, Peygamber'le ilgili bir bölümü daha rastlanılır: Miraciyeler. Ancak Miraciyeli mesnevi sayısı oldukça azdır.³ Taşlıcah

³ Klâsik edebiyatımızda Gülşehrî'nin *Mantku't-tayr*'ı gibi başında na't bulunmayan mesneviler olduğu gibi, meselâ Firdevsî-i Rûmî'nin *Kutb-nâme*'sinde görüldüğü üzere iki na'te yer verilen mesneviler de vardır. Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, Hazırlayanlar: İbrahim Olgun-İsmet Parmaksızoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1980, s. 14-19 ve s. 19-20.

Yahya Bey'in *Şâh u Gedâ*'sının, Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ının başındaki Miraciye güzel örneklerden ikisidir. Tabii olarak *Mevlud*'daki Mirac bahsi bu konuda başta gelir. İzzet Molla *Miraciye*'sine şu iki beyitle başlar:

Harîm-i hassına bir şeb Habîb'in eyledi da'vet
İldüp bir anına bin Leyletü'l - Kadr'i fedâ Mevlâ

Gelüp Cibrîl o mâhı buldı bürc-i Ümmühânî'de
Güneşden rûşen oldu çeşmine ol leyle-i zulmâ

Nâyî Osman Dede'nin *Mirâciye*'si ise birkaç makamda bestelenip klâsik musikimize de mal edilmiştir.⁴

Klâsik şiirimizde Peygamber'le ilgili eserlerin başında *Mevlid*'ler gelir. Hiç şüphesiz bu tür eserler arasında Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n - Necat* adlı mevlidinin müstesna bir mevki vardır. Hz. Muhammed'in doğumunu, Miracını, vefatını anlatan bu eser ve onun çığırında yazılmış 60 kadar Mevlidden bir kısmı, çeşitli makamlarda bestelenmiş, cemiyetimizin hemen her kesiminde türlü vesilelerle düzenlenen mevlid törenlerinde okunmuş, bu gün de okunmaktadır. Bu törenlerde Onbeşinci yüzyıldan günümüze kadar Tanrı sevgilisi Peygamber'in dünyaya gelişi, Miracı, mucizeleri saygıyla, coşkuyla huşuyla dinlenilmiş; ebedî âleme göçüşü gözyaşları içinde izlenilmiş ve izlenilmektedir.

Ahmed'in, Ebu'l - Hayr Rumî'nin, Şemseddin Sivasî'nin *Mevlid*'leri, Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî'nin *Ahmediyye*'si Peygamber sevgisini klâsik edebiyatımıza nakşeden eserlerdir. Mevlidlerin istinsah edilip çoğaltılmış binlerce nüshası ise yazma eser kütüphanelerimizin raflarını süslemektedir.⁵

Yine Mevlidler gibi kütüphanelerimizi yazma nüshalarıyla dolduran bir kitap da Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin meşhur *Muhammediyye*'sidir.⁶

⁴ Miraciyeler hakkında en geniş çalışma Doç. Dr. Metin Akar'ındır. Bu konuda bkz.: İskender Pala, "Miraciye-Mirâçnâme", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, s. 372-374.

⁵ Mevlid'lerle ilgili ilk geniş çalışma Necla Pekolcay'ındır. Bu konuda bkz.: Hasan Aksoy-Mustafa Kutlu, "Mevlid", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, s. 315-319.

⁶ Muhammediyye'nin son neşirlerinden biri merhum Âmil Çelebioğlu'nundur. (Tercüman 1001 Temel Eser, 4 c. İstanbul 1974). Muhammediye için bkz.: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, s. 420-421.

Yüzyıllar boyu Anadolu ve Rumeli insanının topluca okuyup dinledikleri, hattâ hastalarının üzerine okutup şifa bekledikleri bu mübarek eserde baştaki tevhid ve na'tı, Allah, Peygamber, yaratılış bahisleri ile Peygamberlerin hayatlarına dair bahisler izler, daha sonra Hz. Muhammed'in doğumu, evsafı, miracı, hicreti, mucizeleri, gazaları ve vefatı anlatılmıştır. Arada Peygamberin eşleri, sahabeleri ile bazı İslâmî mesele ve bahislere yer verilmiştir.

Mevlid gibi bazen besteli olarak da okunan bu esere bazı nazireler yazılmıştır. Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî'nin *Ahmediyye*'si ile Amasyalı Kadı Bedreddin Mahmud'un *Mahmudiye-Vesile*'si bu nazirelerdendir. *Muhammediye*'yi İsmail Hakkı Bursavî *Ferâhu'r-Ruh* adıyla iki cilt halinde şerhetmiştir. Esiri Mehmed Yusuf Efendi'nin de Türkçe şerhi olduğunu Bursalı Mehmed Tahir Bey bildirmektedir.⁷

Klâsik edebiyatımızda Peygamber'le ilgili eserler arasında *Hilye*'lerin de unutulmaması gerekir. Bu tür eserlerin en tanınmış olan Hakanî Mehmed Bey'in *Hilye*'sinde Peygamber'in vücut yapısı, bazı uzuv ve davranışları nazmolunmuştur. Bu eserin de özellikle Berat Kandili gecelerinde topluca okunup dinlendiği, bu arada da süt içildiği bilinmektedir. Klâsik edebiyatımızın *Mevlid* gibi unutulmaz eserlerinden biri olan Hakanî'nin *Hilye-i Nebevî*'sine Süleyman Ârif Bey nazire yazmış, benzer eserleri İbrahim Cevrî *Hilye-i Çehar-yâr-ı Güzîn*, Ahmed Neşatî Dede *Hilye-i Enbiyâ*, Süleyman Nahîfî *Hilyetü'l-Envâr*, ve Mehmed Nesimî *Gülistan-ı Şemal* adlarıyla nazmetmişlerdir. Türk hat sanatının nefis eserleri olan *Hilye-i Saadet*'ler de binlerce evin duvarlarını süslerken, bu levhaların buldukları evi bir takım felâketlerden koruduğuna da inanılmıştır.⁸

Bazı şemal ve siyer kitapları da Hz. Muhammed'le ilgili eserler olarak klâsik edebiyatımızda yer alırlar. Bunlar arasında Erzurumlu Mustafa Darir'in İbn İshak'ın *Siyer*'ine dayanarak yaptığı *Siyer-i Nebi* tercümesi yer

⁷ *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, s. 24.

⁸ Bu konuda en geniş çalışmayı Şemseddin Kutlu yapmıştır. İstanbul Üniversitesi T. Tez 124. bkz.: Veli Aras, "Hilye ve hilyeler", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 4, s. 235-238.

yer nazımla süslenmiş bir edebî nesirdir. Ebu'l-Hayr Rûmî ile Zaîffî'nin siyerlerini de bu arada anabiliriz. Sivaslı Şeyhî'nin nazım nesir karışık yazılmış *Şemail-i Şerifi*, Hüsameddin Efendi'nin İmam Tirmizî'nin *Şemail*'inden yaptığı tercüme bu türün diğer örnekleridir.

Bütün bu na'atlar, mevlidler, miraciyeler, hilyeler, siyerler ve benzeri eserler Hz. Muhammed'e duyulan büyük sevginin tezahürü olarak klâsik edebiyatımızda yer almışlardır. Bu arada iktibas olarak veya telmih yoluyla şiirlere giren hadisleri, adeta bir gelenek halinde edebiyatımıza giren KIRK HADİS'leri, bunların manzum çevirilerini de unutmamak gerekir.⁹

Divan şiirimizde yer alan hadisler arasında Ehl-i Beyt'e dahil ikinci şahıs olan Hazret-i Ali'yle ilgili hadisler de vardır. Bunlardan bir kısmı "sahih"liği tartışılan hadislerdir. Nitekim yetkililerin bildirdiğine göre Hz. Ali hakkında söylendiği rivayet edilen kırk ayrı konuda ikiyüz kadar hadîs toplanmıştır. Bunlardan ellisinin "sahîh: doğru", pek azının "hasen: güzel", onyedisinin "mevzu: uydurma", kalanının da "zayıf" olduğu ileri sürülmüştür. Klâsik edebiyatımızda yer alan bu hadislerin sıhhati hakkındaki tartışmayı konunun yetkililerine bırakıp sözü klâsik edebiyatımızda Hz. Ali'nin yeri, ona duyulan sevgi ve bağlılığa getirelim:

HAZRET-İ ALİ

Hazret-i Muhammed'in damadı ve amcazadesi, ilk dört halifenin dördüncüsü, ilk vahiy kâtiplerinden, ilk hâfızlardan, Peygamber'den en çok hadis rivayet edenlerden biri olarak Hz. Ali'nin klâsik edebiyatımızda, özellikle de şiirimizde müstesna bir yeri olmuştur. Hz. Ali'nin kişiliği, üstün ahlâkı ve erdemleri, ilmi ve özellikle de kahramanlığı bu müstesna yeri daha da güçlendirip yüceltmıştır.

Ahmed-i Yesevî'nin *Dîvân-i Hikmet*'inden başlayarak bazı divanlarda na'atları "Çehar yâr-ı güzîn"i, bir başka adlandırışla ilk dört halifeyi öven şiirler izler. Ahmed-i Yesevî'nin *Hikmet*'i şöyledir:

⁹ Kırk Hadis'ler üzerine en geniş çalışma Abdulkadir Karahan'ındır: *İslâm Türk Edebiyatında kırk hadis toplama, tercüme ve şerhleri*, İstanbul 1954. Türkçe hadis-i erbain'ler için bkz.: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 4, s. 11-12.

Törtünçisi yâr bolgan Şîr-i Hudâ Alî'dür
Hem Mirâc'da yâr bolgan Şîr-i Hudâ Alî'dür

Aytken sözi rahmanî körseng yüzi nûrânî
Kâfirlerni kıranı Şîr-i Hudâ Alî'dür

Himmet kurı bilide Mevlâ'm yâdı tilide
Zü'l - fikar'ı ilgide Şîr-i Hudâ Alî'dür

Minip çıksa Düldül'da yirge tüşer zelzele
Kâfirlerge gulgule Şîr-i Hudâ Alî'dür

Düşmenlerge mukabil boldı kâfirge katil
Kılğan bâtılını zâyıl Şîr-i Hudâ Alî'dür

Rahmet kılğay Bir u Bar her ne kılsa irki bar
Hâce Ahmed'ge meded - kâr Şîr-i Hudâ Alî'dür (s. 302)

Klâsik edebiyatımızın başlangıç aşırında yazılan bu şiir, adeta Hz. Ali geleneğinin temelini teşkil etmiş, bu Hikmet'teki tâbirler sonraki yüzyıllarda mazmun ve motif olarak devam edip gitmiştir. Bir örnek olarak Leylâ Hanım'ın yazdığı samimî bir övgü:

Fedâ kıl ey gönül var ise cânın
Yolunda Hânedân-ı Mustafâ'nın

İdenler Hazret-i Bubekr-i inkâr
Cemâlin görmesinler enbiyânın

Günehkârım egerçi bendesiyim
Ömer Osman Aliyyü'l - Murtezâ'nın

Aceb münkirlerin yok mu dû çeşmi
Ki görmez cezbessin Âl-i Abâ'nın

Bu ednâ bendesin dür itmeye Hak
Kapusı seklerinden evliyânın

Görüp inkâr iderler evliyâyı
Sen anı sanma var îmânı anın

Kulun Leylâ'yı Yâ Rab itme matrûd
Derinden Çâr-yâr-ı bâ - safânın (s. 5)

Leylâ Hanım'ın Divanı'nda bu şiirini Hz. Ali'ye yazdığı bir istimdad izler. Şiir şu kıt'ayla başlar:

Ey Fâtih-i Hayber Alî
Ey melce'-i ahkar Alî
Kerrâr-ı hem Hayder Alî
Mevlâ-yı her Kanber Alî
Ey sâkî-i kevser Alî
Dâmâd-ı Peygamber Ali (s. 6)

Sonraki kıt'alarda Hz. Ali'yi gönül derdinin dermanı, yiğitlerin canı, âşıkların imanı, din mülkünün hakanı, temiz huyları toplayan, kurtarıcı, ölümden sonra diri kılan, "fahru'n-nisâ" yani kadınların gururu olarak övdüğü Hz. Fâtıma'nın mahremi, eşi, velilerin başı, Peygamber'in dostu ve Tanrı aslanı diye öven Leylâ Hanım şiirini şöyle bitirir:

Oldum yine nefse esîr
Ahvâlime sensin habîr
Âsîlere lutfun kesîr
Leylâ'ya sen ol dest-gîr
Ey sâkî-i kevser Alî
Dâmâd-ı Peygamber Alî (s. 7-8)

Leylâ Hanım'ın bu içten, fakat basit ve sade manzumesindeki yakarışlar Fuzûlî gibi bir üstadın kalemiyle şiirleşir. Fuzûlî Hz. Ali için yazdığı medhiyelerden birine bir hazan tasviriyle başlar, kendisi de dostsuz, kimsesiz, yoksul hüznün içinde rahatsız ve dirliksizdir. "Hazan içinde kalan gül budağyım" benzetmesi şairin halini anlatmaya yeter. İşte bu ruh haleti içinde "Hazret-i Şâh-ı Velâyet" sanıyla andığı Hz. Ali'yi överek yakarışlarına başlar:

Meger meded kıla ol pâdişâh-ı kişver-i ilm
Ki ilmidür kamu eşyâya vâkîf-ı esrâr

Şeh-i serîr-i Necef âf-tâb-i evc-i şeref
Aliyy-i âl-i a'lâ kasîm-i cennet ü nâr

Ümîd var ki bir şemme-i inâyet ilen
Müceddeden vire lutfı teselli-i men-i zâr

Ri'âyetümi rücû' ide pâk nutfesine
Yegâne Seyyid-i arş-âsîtân u kûh-vekar

Muhammed-i Necefiyy ü yegâne-i sâni
Ki sûret-i Hak'adur zât-i pâki âyine - dâr

.....
Temâm-ı zümre-i İslâm'a hem mukarrerdür
Ki cümleden yeğ olur Âl-i Ahmed-i Muhtâr

Bu hem muhakkak olupdur cemî'-i sâdâta
Ki sensen Ahmed-i Muhtâr nesline ser-dâr

Delîl-i vâzih ilen vâzih oldı kim sensen
Güzîn-i ehl-i cihan melce'-i sıgar u kibâr

Gerek ki sen olasan cümle-i cihâna penâh
Gerek ki sen olasan ehl-i fakra istizhâr (s. 30-31)

Yakarışları yalnız kendisi için değil, bütün cihan halkı ve yoksullar içindir. Şâir, O'nun yolunda toprak olmuş, hayat kazancını da o yola saçmaktadır:

Şehâ Fuzûlî-i üftâde hâk-i râhundur
Hemîşe nakd-i hayâtı senün yolunda nisâr (s. 32)

Fuzûlî Hz. Ali hakkında yazdığı ikinci medhiyesine kısa bir bahar tasviriyle başlar, ancak bu bahar biraz kapanık ve sıkıntılıdır. Şâir bu eserinde klâsik edebiyatımızın "mubâlaga sanatı"nı bütün ustalığı ile kullanır:

Arada efendisi Şâh-ı Merdan olanın çok güçlük çekse de sonunda gönül dileğine kavuşacağını, Murtazâ'nın hükmüne uyanların buyruğuna bütün

âlemin baş egeceğini, bir karıncaya yüz verse karıncanın Süleyman üstüne sultan olacağını, kahr ile baktığı aslanın taşlaşacağını, düşmanının karşısında taşların aslanlaşacağını, yüzünün parlaklığından bir zerre ışık alsa bütün yıldızların güneşleşeceğini, onun terbiyesinde insanların melekleşeceğini, meleklerin isen insan-ı kâmil olacağını, Hz. Âdem'in ona konuk olduğunu, ansızın bir daha Tufan olmaması için Nuh'un gemisini koruduğunu, İsmail'in de ona kurban olacağını, o isterse bülbülün gül bahçesine güzel sesli Davud olacağını, O'nun gölgesinin vuracağı toprağa Cennet bahçesinin kıskançlık duyacağını hep bu medhiyede okuruz. Fuzûlî sözlerini şu iki beyitle sona erdirir:

Var ümîdüm feyz-ı lutfından Fuzûlî kim müdâm
Tâ dilümde kuvvet-i nutk u tenümde cân olur

Dem uram evsâf-ı evlâd-ı Âlîden kim müdâm
Mâdih-i Âl-i Alî müstevcib-i gufrân olur (s. 34)

Fuzûlî, *Hadikatü's - Sü'edâ* adlı meşhur eserinin beşinci bâbını da Hz. Ali'ye ayırmış, burada O'nun hayatını, savaşlarını, faziletlerini ve şehid oluşunu anlatmıştır.¹⁰ Bu bölümün sonlarına doğru yer alan şu şiir parçası Fuzûlî'nin en tesirli ağıtlarında biridir:

Ey sipihr-i bî-vefâ bîhûde devrân eyledün
Kasd-ı dîn itdün binâ-yı şer'i vîrân eyledün

Ser-nigûn kıldun ibâdet minber ü mihrâbını
Ma'bed-i İslâmı toprak ile yeksân eyledün

Leşker-i İslâmı koydun server ü serdârsız
N'oldı ey zâlim ki kasd-ı Şâh-ı Merdân eyledün (s. 210)

¹⁰ *Hadikatü's-sü'edâ*'nın bilindiği üzere, ilk bölümü Nuh, İbrahim, Yakup, Musa, İsa, Eyyup, Zekeriyya ve Yahya peygamberlerin hayatlarında gördükleri cefâlara, ikinci bölüm Hz. Peygamber'in Kureyş'ten çektiği belâlara, Hz. Ubeyde, Hamza ve Ca'fer'in şehadetlerine, üçüncü bölüm Hz. Muhammed'in vefatına ayrılmıştır.

Fuzûlî asrının büyük şairlerinden sayılan Nev'î de terkibi bendinde ilk bendi Hz. Muhammed'e olan bağlılığına ayırmış, sonlara doğru Peygamber evlâdına duyduğu sevginin ateşi için "micmer=tütsülük" olduğunu söylemiş, büyük bir aciz içinde:

Ben hod kimem ki da'vî-i hubb-i Alî kılam
Ben hâksâr-ı hayl-i gulâmân-ı Kanber'em (s. 184)

demiş, Hz. Ali'nin kölesi Kanber'in kölelerine toprak olduğunu ifade etmiş, bend beytinde Hz. Ali'ye hitaben yazdığı

Şâh-ı Necef halife-i din Murtazâ Alî
Sermâye-i velâyet ü şîr-i Hudâ Alî (s. 184)

beytinden sonra, daha çok Peygamber'in hadislerine dayanarak O'nu övmüştür.

İlme Nebî medîne, Ali oldu ana bâb
Ol kapuya sek oldu niçe şâh-ı kâm-yâb

Çün ilm evine ol kapudan itmedi duhûl
Her hâricî bilür mi nedür ilm ile Kitâb

Kadr ile başı göklere irmişdi gerçi kim
Alçak gönüllü olduğu için dindi Bû-türâb

Mahşer gününde teşne-i âb-i visâline
Lutf eyle yâ Alî umaruz sunasın şarâb

Sen mazhar-ı kerâmet-i külliyesin senün
Kutb-ı murâdun üzre döner işbu âsiyâb

Ol gice kim Burâk ile çıkdı göge Resûl
Hiç senden özge kim var idi ana hem-rikâb

Ey zübde-i vücûd-ı beşer asl-ı kâ'inât
Ey Mâh-ı evc-i şer' ü şeh-i Müşterî - cenâb

Serdâr-ı mülk- ü sâhib-i "lâ - seyf" u "hel etâ"
Leşker-keş-i vilâyet-i dîn mâlikü'r - rikab

Şâhid yiter kemâle kelâmundan "lev keşef"
Kim nûr-ı kibriyâna degül mâsivâ hicâb (s. 185)

İlk mısradaki "Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır" mealindeki hadise telmihtir. Üçüncü beyitteki "Bû Tûrab" Hz. Peygamber'in "Kum yâ Ebâ Tûrâb" sözüne işarettir.¹¹ "Kalk ey Toprak babası" demektir. Hz. Ali'nin künyelerinden biridir. "Lâ seyfe" Peygamber'in Uhud savaşında Hz. Ali'ye söylediği rivayet edilen "Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar" hadisinden alınmıştır. Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur" mânasına gelir.¹² Ahilerin, fütüvvet ehlinin temel sloganlarından biri olarak yüzyıllarca cemiyetimizde ve klâsik edebiyatımızda yaşamıştır. İlerde görüleceği üzere Hz. Ali'yi öven şiirlerde sıkça geçer.

Bu hadisin geçtiği şiirlerden bir kısmına Millî Kütüphane Yazmalar kısmına A 7125 numaralı *Mecmu'a-i eş'ar*'da rastlanılmıştır. Bu mecmuanın çok büyük bir kısmı Ehl-i Beyt bağlılığını, sevgisini dile getiren şiirleri içine alır. Şairlerin ekserisi Enderun mensubudurlar.

Bu şiirlerden birisi I'inci Abdülhamid devri şâirlerinden Enderunlu Celâl Bey'indir:

Ol zaman kim âleme kıldı nazar Perverdigâr
Nûr-i Ahmed'den Alî nûrî olupdur âşikâr
Vird-i Cembrâ'il idi oldu cihanda yâdigâr
Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar

Oldı çün nûr-i Muhammed mazhar-ı nûr-ı Hudâ
Murtazâdur ilm-i Âdem muktedâ hem müntehâ
Ben ulûmun şehriyim didi 'Aliyyün bâbuhâ"¹³
Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar

¹¹ *Hadikatü's-sü'edâ*, Haz.: Şeyma Güngör, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1987, s. 184-185.

¹² *a.g.e.*, s. 97-98.

¹³ "Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır." mealindeki hadise telmihtir.

Ey münâfık okumadın mı nedir penc-i Abâ
 "Lahmike lahmî"¹⁴ değil midir Aliyyu'l-Murtazâ
 Şânına nâzil değil mi âyet-i Hak "Hel etâ"¹⁵ _
 Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar (s. 82a)

Bu murabba şöyle biter:

Bende-i Âl-i Abâyım Ehl-i Beyt'in kemteri
 Sevmezim Âl-i Yezîd'i Ca'ferîyim Ca'ferî
 Ben Nizâmîoğlu'yum Âl-i Resûl'ün çâkeri
 Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zü'l-fikar (s. 82b)

Yine aynı mecmu'ada Yemînî'nin murabba'ından bir kaç kıt'ada Hz. Alî
 şöyle övülür:

Nokta-i nûn-ı nübüvvetden Muhammed Mustafâ
 Zâhir oldı onsekiz bin âleme Bedrî'd-dücâ
 Çün Kelâmu'llah'da nâtıkdır vücûd-ı Murtazâ
 Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar (s. 82b)

.....
 Şeh - süvâr-ı evliyâdır o Aliyyü'l - Murtazâ
 Her velâyet andan aldı bir makam-ı müntehâ
 Çün anın şânına gelmiş tâ ezelden bu atâ
 Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar

.....
 Ol Alî'dir kim elinde bâb-ı Hayber oldı hûm
 Tâ ezel şânına gelmiş Şâm u şark u garb u Rûm
 Bir dahi gelse gerek kâfirlere şâh-ı nücûm
 Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar

Yâ Yemînî dünyâda hem ukbâda şâhımdır benim
 Dest-gîrim dem-be-dem püşt ü penâhımdır benim
 Sâhib-i levhü-l-kalem Fazl-ı ilâh'ımdır benim
 Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe ilâ Zü'l-fikar (s. 82a)

¹⁴ "Etin etimdir." mealindeki hadis.

¹⁵ İnsan sûresi, 1. âyetin başı, bazı çevrelere göre bu sûre Hz. Ali için inmiştir.

81b -82a sayfada Virânî'nin "Ey atı Düldül kulu Kanber kılıcıdır Zü'l-fikar" mısra'ıyla başlayan müseddesinin nakaratı da "Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fikar"dır. Sürûrî'nin "Lâ fetâ illâ Alî" redifli murabba'ı da mecmuanın 96a sayfasındadır. Viranî'nin aynı redifle yazılan murabba'ı şöyle başlar:

Ben muhibb-i hânedânım söylerim medh-i Alî
Çün gulâmiyam hakikat virmişem cân u dili
Bî'at it Âl-i Abâ'ya vir irâdet di belî
Vird idüp söyle dilinde "lâ fetâ illâ Alî" (s. 81a-b)

Mecmu'adaki ilk şiir Furûgî'nin terci'-i bendidir.

Subh-dem irdi nesîm--i feyz-i eltâf-ı Hudâ
İ'tidâl üzre cem'i-i âlem kılup kesb-i safâ

beytiyle başlayan şiir, aynı zamanda Ehl-i Beyt'i öven bir Nevruziye'dir. Birinci bendin 2'inci ve 3'üncü beyitlerinde şâir Peygamber'i güneşe, Ali'yi aya benzetip birine Şemsü'd-Duhâ, diğerine Bedrû'd-Dücâ der, sonra da bend beytinde Cenab-ı Peygamber'le Hz. Ali'yi ayla güneşe selâmlatır:

Es-selâm ey server-i âlem Muhammed Mustafâ

Es-selâm ey dîde-i Âdem Aliyyü'l - Murtazâ

2'inci bend baharın müjdecisidir, 3'üncü bend nevruz sultanını anlatır, 4'üncü bendde Selman-ı Farisî ile Hz. Ali'nin kölesi anılır:

Hizmet-i pâkine hem bel bağladı şems ü kamer
Ol biri Selman biri Kanber olup şâm u seher

sonra da bütün insan, melek ve cinlere Peygamber'le Ali'yi selâmlatan şâir, 5'inci bendde bütün hayvan, nebat ve eşyayı selâma durdurur, 6'ıncı ve 7'inci bendlerde peygamberleri, 8'inci bendde Berat, Kadir ve Miraç gecelerini ihyâ edenleri selâma iştirak ettirir. 9'uncu bendde

Rûh-i âlem akl-i kül nûr-ı Îlâhe'l - âlemin
Ol habîb-i Hak Muhammed Mustafâ şefkat-güzîn
Mecma'u'l-bahreyn u hâtem enbîâu'l - mürselîn
Şânına mu'ciz beyan geldi çü Kur'ân-ı mübîn
Meclis-i pâkine her geldikçe Cibrîl-i emîn
Yer öpüp âdâb ile dir idi bâ-savt-ı hazîn
Es-selâm ey server-i âlem Muhammed Mustafâ
Es-selâm ey dîde-i Âdem Aliyyü'l - Murtazâ

bend beytiyle Cebraîl'i de selâm durduran şâir 10'uncu bendde Hz. Ali'yi anar:

Şîr-i Hak dâmâd-ı Peygamber Alî âlî-cenâb
 Nefs-i pâk-i seyyidü'l-kevneyn Alî ümmü'l-kitâb
 Hücçetu'llah sâki-i kevser Alî ismet-me'âb
 Bâb-ı şehri-ilmidir hem şâfi'-i rûz-i hisâb
 Emrine münkâd olup eflâk u mâh u âftâb
 Böyle ikrâr eyleyen iki cihanda kâm-yâb

beyitlerini bend beyti izler ve diğer bentlerde Hazret-i Fatıma ve oğullarıyla diğer dokuz imam övülür. Nevruziye'nin onbeşinci bendinde Hz. Ali ile Nevruz münasebetine işaret edilir:

Hazret-i Şâh-ı Velâyet ol pesendîde hisâl
 Hem bu gün teşrîf idüp âfâka gösterdi cemâl
 Heybetinden cümle mahlûkat olup âsûde hâl
 Kurt koyun otlar ber-â-ber hem dahi şîr ü gazâl

.....

Onaltıncı bendde övgüsüne devam eden şair:

Ol şehün yümn-i kudûmünden bu gün âlem tamâm
 Buldı ârâyiş misâl-i ravza-i Dârü's-selâm
 Şâd u hurrem oldılar cinn ü melek cümle enâm
 Hem kemâl üzre bulup âfâk ile nefsi-nizâm
 Hânedânına tevellâ eyleyen zât-ı kirâm

.....

der ve son bendde Nevruziye'yi şu beyitlerle bitirir:

Dû cihanda bende-i Âl-i Abâ bihrûzdu
 Her şebi bir Kadr olup her bir günü nevrûzdu
 Mihr-i pâk-i Hânedan şem'-i cihân-efrûzdu
 Tâbişinden Fürûgî dem-be-dem dil-sûzdu
 Cismini hâk eyleyüp bu yolda cân-endûzdu
 Hem bu na'tiyle şeref-yâb oldı ol firûzdu (s. 5a-b)¹⁶

Enderunlu şâirlerin şiirlerinin bolca yer aldığı mecmuada Hz. Ali ve çocuklarına sevgilerini ve bağlılıklarını dile getiren şâirlerden bir kaç örnek verelim:

¹⁶ Divan edebiyatımızda Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısı ile Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında yaşamış üç Fûrûgî vardır. Bu şiirin hangisine ait olduğu tespit edilememiştir.

Sâkıb-ı Enderunî'nin (öl. 1842, Küçük Hafız diye ünlü) tesdis'inden:

Ey celâli âbdâr-ı tîg-i bürrânım Alî
 Vey cemâli mâh-tâb-ı nûr-i îmânım Alî
 Ebruvânın Zü'l-fikar-ı vech-i Hassân'ım Alî (s. 78a)

Rûhî Bey'in gazeli:

Âsmân-ı hüsn içinde mihr-i rahşânım Alî
 Vir safâ mir'at-ı kalbe mâh-i tâbânım Alî

Görmedim ruhsârına benzer gül-i ahmerde reng
 Reng alur gül-ruhlarından verd-i handânım Alî

İt rakıbe kahr u zulmet bana eyle adl u dâd
 Zü'l-fikar-ı cûdına doymaz benim cânım Alî

Kim ola sen serv-i sîm-endâmına mâ'il olmaya
 Kurretü'l-aynım efendim şîr-i Yezdânım Alî

Pây-mâl itdin semend-i nâre Rûhî bendeni
 Merhamet kıl şehsuvârım şâh-ı Merdânım Alî (s. 78a)

Garbî mahlaş bir şâirin terci-i bendindeki bend beyitleri:

Pîrden aldım ezel ü lemyezeliden haberi
 Okudum kavlı-i Alî'den haber-i mu'teberi (s. 76a)

Mahlas kıt'ası eksik bir müseddesin ilk beyti:

Ey zuhûrun "Kul hüva'llah" yâ Alî
 Terk-i hubb-ı mâsiva'llah yâ Alî (s. 78b)

Enderunlu Silâhdarzâde Ârif'in müseddesinden:

Ben elestde Hânedâna kul olup didim belî
 Gelüben bu âleme virdim yedu'llâha eli
 Âşık-ı şûrideyim dâ'im akar çeşmim seli
 Bu kelâmı rûz u şeb evrâd ider cümle velî
 Nesl-i pâk-i şâh-i levlâk sırr-ı Sübhânım Alî

.....

Vuslatınla Ârif'in kalbini itdin şâd-mân
 Nûr-i vechinden senin buldı ziyâ kevn ü mekân
 Sen velâyet şâhısın hükmüne râmdır dû cihân

Bâbısın şehir-i ulûmun sendedir dârü'l-emân
Nesl-i pâk-i Şâh-ı Levlâk sırr-ı Sübhânım Alî (s. 79a - 80a)

Vahdetî'nin müseddesinden:

Hazret-i fazl-ı Hudâdan yine rûz-i ezelf
Sûret-i muhkem ile irişüp kuvvet eli
Kudret ile yoğurup âteş u bâd âb u gili
Mesken idindi o dem kendi için cân u dili
Kimdir ol kim bileyim dersen eger kavlı-i celî
Sırr-ı Hak nûr-ı Muhammed Esedu'llâh-ı velî
Ve Aliyyun ve Aliyyun ve Aliyyun ve Alî (s. 80a)

Enderunlu Sa'dî'nin murabba'ından:

Biz bende-i dil-dâde-i evlâd-ı Alî'yiz
Bu cân ile üftâde-i evlâd-ı Alî'yiz
Hem teşne-dil-i bâde-i evlâd-ı Alî'yiz
Biz âşık-ı can-dâde-i evlâd-ı Alî'yiz

.....
La'net iderüz düşmenüz a'vân-ı Yezîd'e
Ol vak'ayı andıkça dolar hûn ile dîde
Olsa n'ola feryâdımız eflâke resîde
Biz âşık-ı can-dâde-i evlâd-ı Alî'yiz

Her rûz u şeb efkârımız evlâd-ı Alî'dir
Âşıklarının kadri dû âlemde celîdir
En ahkarı tâc-ı ser-i Şâh'ın bedelidir
Biz âşık-ı can-dâde-i evlâd-ı Alî'yiz

Her kim ola bende-i sultân-ı şehîdân
Bî-şübhe sever ol kulını Hazret-i Rahmân
Gel bende ol ister isen eger derdine dermân
Biz âşık can-dâde-i evlâd-ı Alî'yiz (s. 83a)

Pazarbaşızâde Enderunlu Osman Servet (öl. 1766) in müseddesinden:

Zâhidâ ben söylerim tâ rûz-i ezelden beri
Mustafâ'nın ümmetiyim Murtazâ'nın kemteri
Olmışam Şîr-i Hudâ'nın Kanberî'yim Kanberî
Ta'n-ı a'dâdan herâsân olmam oldum Ca'ferî
El ne dirse ko disün dönmem sözümden geri
Bende-i Âl-i Alî'yim Hayderî'yim Hayderî (s. 83b)

Servet Efendi şiirini "Ehl-i Beyt'e çâkerim Servet bulardır sevdiğim" diye bitirir.

Enderunlu Sâmî İzzet Efendi'nin (Öl. 1844) şiirinde tekrarlanan bir beyit:

"İkrarımıza ser virürüz ahde kavîyüz
Biz Şâh-ı Velâyet kulıyuz hem Alevîyüz (s. 96a)

Yine aynı mecmu'ada şiiri bulunan Kethüdâzâde Kazasker Hacı Mehmed Ârif Efendi (1771-1848) de tesdis'inde "Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-ı Alî'den" diye dua eder.

Aynı duayı münâcatında Şeref Hanım (1809-1860) da yapar:

Ümmîdimi kat' eylemem dâd-ı Alî'den
Mücrimlere lutf u kerem imdâd-ı Alî'den
Haşr it bile ayrılmayam ecdâd-ı Alî'den
Kim ola karîb Ahmed'e şeh-zâd-ı Alî'den
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-ı Alî'den

Terfî-i kemâlâtına yetmez mi bu şöhet
Dâmâd-ı Nebi Şîr-i Hudâ Şâh-ı Velâyet
Ednâ kulı olmak dû cihanda ulu devlet
Kurbıyyete bir yol ararım rûz u şeb elbet
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-ı Alî'den (s. 30)

Şeref Hanım İmâm-ı Alî medhiyesinde de şunları yazar:

Al dökeyim gevheri
Gezme yeter serseri
Bilmez isen gel beri
Medhiyye-i Hayder'i

Zâde-i amm-i Habîb
Mukbil-i Rabb-i mucîb
Zâtına oldı nasîb
Duhter-i Peygamberî

Nâm-ı şerifi Alî
 Rehber-i hayl-i velî
 Şânına dirler belî
 Oldı cihan çâkeri (s. 30)

Moralızâde Leylâ Hanım'ın bir medhiyesi de şu beyitleri içerir:

İki âlemde bize râh-nümâ Hayder'dir
 Rûz-i mahşerde mu'în-i zu'afâ Hayder'dir
 Nâr-ı aşkıyle anun sînemizi çâk idelim
 Merhamet itse n'ola şâh-ı beka Hayder'dir
 Bu ne devlet ne şerefdir ola dâmâd-ı Resûl
 Reh-ber-i ehl-i tarîk-ı fukarâ Hayder'dir
 Didi hem "Lahmike lahmî" o Resûlü's-Sakaleyn
 Beden ü câna viren nûr-i ziyâ Hayder'dir
 Râfızidir diseler de ne gerek Leylâ'ya
 Yine evrâdı anun subh u mesâ Hayder'dir (s. 8)

Neo-klâsikler arasında sayılan Yenişehirli Avnî bey bir gazelinde;

Bâb-ı ihsânında yoktur arz-ı hâle ihtiyâç
 Avni-i bî-kes senin, ihsan senindir yâ Ali

bir diğesinde;

Merhamet kıl pençe-i Âl-i Abâ'nın aşkına
 Avni-i şeydâ dahîlindir senindir yâ Ali

bir başkasında;

Avniyâ keştî-nişîn-i hubb-i Âl-i Hayder'im

diyerek Hz. Ali ve soyundan sevgi ve saygıyla sözetmiştir (s. 42)

Hz. Ebubekir'e bağlı bir tarıkın mensubu olan Şeyh Galib'in on iki imamı bir rubâisinde şöyle andığını okuruz:

Ey mazhar u hem muzhir-i esrâr Alî
 İsnâ aşerin hayline ser-dâr Alî
 Anlar ki Hüseyin u Mûsiy ü Ca'fer'dir
 İki Hasan üç Muhammed ü çâr Alî

Bir başka mutasavvıf bir Halvetî büyüğü Pir Mehemmed Bahâeddin-i Erzincanî *Makamâtu'l-Ârifin ve Ma'ârifü's-Sâlikin* mesnevisinde ilk üç Hali-fe'den sonra İmâm Ali'yi şöyle över:

Hâtem-i çâri Emîrû'l-mü'minîn
 Mürşid-i hâs-ı Hudâ hakke'l-yakîn
 Evliyânın menba'idır bu vücûd
 Menba'-i hilm ü sehâ vü bahr-i cûd
 Sâhib-i seyf-i âlem Şîr-i Hudâ
 Ma'den-i kân-ı sahâvet pür atâ
 Maksudı dâ'im rızâ'u'llâh idi
 Kılduğu amel li-vechi'llâh idi
 Muktedâ-yı evliyâu'l-ârifîn
 Murtezâ-yı dîn İmâmu'l-muttakîn
 Mürşid-i kâ'im-makâmü's-sâlikîn
 Çeşme-i âb-ı hayâtü'l-âşıkîn
 Kutbu'l-aktâb mecma'u'l-bayreyndürür
 İsm-i a'zam câmi'ü'l-ilmeyndürür
 Mahzen-i esrâr hem şâhid-i zât
 Merkez-i eflâk u sadr-ı kâinât
 Hem Esedullâh hem sâhib-âlem
 Hem hazîne-i ilm hem kân-ı kerem
 Saldı kâfir boynına ol Zü'l-fikar
 Fakrı kıldı cümlesinden ihtiyâr
 İbn-i hem amm-i Resûlü'llâh idi
 Tehvîd içre "sümme vechu'llâh" idi
 Fâtıma Zehrâ ki ümmü'l-mü'minîn
 Ana cüft eyledi Rabbü'l-âlemîn
 Din yolında özini kıldı şehîd
 Bu meşakkat içredür "hel min-mezîd"¹⁷

Anadolu insanının manevî dünyasında büyük bir yeri olan mutasavvıf şâirlerden Kuddûsî (1760-1848) bir beytinde;

Kadîrîyüz biz ki Abdülkadir'in abdâhyuz
 Yolu anın Şîr Yezdan Şâh-ı Merdân'a gider

diyerek yolunu belli ederken Hz. Ali ile ilgili beyitlerinin bir kısmında "Tevhîd: Birlik" konusu üzerinde durmuş, meselâ;

Resûlü'llâh anı Alî'ye telkîn eylemiş bil
 Gözüm nûrı çalış tevhîde çün nef'i cezildir

¹⁷ Daha yok mu, daha olmayacak mı? anlamında kullanılır. *Makâmâtü'l-Ârifin*'in bir nüshası Millî Kütüphane Yz A 7268/3 numaradadır.

bir başka beytinde;

Resûlu'llâh Alî'ye çünki telkîn itdi tevhîdi
Dimiş budur yakın yol yâ Alî Murtezâ zikir it

bir diğesinde ;

Taleb itmiş Resûl'den çün Hakk'a yakîn bir yol
Ana tevhîdi telkîn eylemiş ol itmeyüp tereddüd

ve bir beytinde de;

Ebû Bekr ü Ömer Osman Ali'nin
Ve sâir evliyânın vird'i tevhîd

derken Allah'ın birliğini zikretme yanında, Allah'ın kulları arasında da birlik yolunun tutulmasını telkin etmiş olsa gerekir.

Yalnız tasavvuf ehli değil, bir şâir devlet adamı da, daha Onbeşinci yüzyılda;

Osman'a Alî çü bi'at itdi
Meh-tâb-ı şeb-i zalâmumuzdur
Münkir degülüz imâmumuzdur
Zîrâ ki velâyet-i Alî'ye

diyor. Karanlık gecelerin ayışığına benzettiği Hz. Ali'nin veliliğinin ve imâmlığının inkâr edilemeyeceğini söyleyen bu şâir, Fâtih'in veziri Ahmed Paşa'dır.

Ordunun üst kademelerinde bulunmuş, çeşitli savaşlarda yararlıkları görülmüş, madalyalarla taltif edilmiş bir Osmanlı Paşası daha vardır. Divanına dahi Ehl-i Beyt sevgisiyle başlayan bu kumandan, Bursalı Mustafa Eşref Paşa (1819-1894)'dır. Divanın başındaki rubâî şudur:

Yâ Rab be-Muhammed ü Alî vü Zehrâ
Yâ Rab be-Hüseyn u Hasan u Âl-i Abâ
Pûşîde kılup âstân-ı afvında
İsyânımı urma yüzüme rûz-i cezâ

Eşref Paşa Ehl-i Beyt uğruna canını vermekten çekinmez:

Hayderî-pûş u kadeh-nûş u teber-ber-dûşuz
Ahd u ikrâre durup cân ile serden geçeriz

Şiirlerinin çoğunda Hz. Ali sevgisini dile getirir:

Bana sermâye-i ahd-i nuhustin hubb-i Hayder'dir
N'ola gevher-fürûş-i na'ti olsam cümle kârimda

Şâir paşa izzeti, yücelmeyi ve yüceltilmeyi Hz. Ali'nin kapısında bulmuştur:

Câh u ikbâlini hîçe satarız devrânın
İntisâb-ı der-i Hayder iledir izzetimiz

Hz. Ali'nin koruyuculuğuna güveni tamdır:

Virmez hücûm-ı ehl-i teberrâ bize ziyân
Şîr-i Hudâ Cenâb-ı Alî'dir zâhirimiz

Eşref Paşa da birlikten yanadır. Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'den ayırmaz, doğrusu ayıramaz, bu hususu iki beytinde şöyle açıklar:

Zât-ı Hak san'atıdır nüsha-i imkân ammâ
Anâ şîrâze-i tertîb bir nebî bir de velî
Biri ma'nâ-yi Ahad'dır biri mevlâ-yı Samed
Yek vücûd âlem-i vahdetde Muhammed'le Alî

Hz. Ali'yi övme yolunda klâsik edebiyatımızda bazı sınırları zorlayanlar, hattâ aşanlar olmuştur. Bunlardan tek örnek verelim. Onyedinci yüzyıl şâirlerinden Ca'ferî bir şiirinde;

Alî'dir nûr-ı Zâtın hem tecellâsın kılan zâhir
Alî'dir cümle ef'âl u sıfât u isme ser-defter
Alî bâtın Alî zâhir Alî hâzır Alî nâzır
Alî Mehdî Alî hâdî Alî rehâ Alî rehber
Alîdir İncil u Furkan u Tevrât u Zebûr el-hak
Ki didi ki menem Hakk'ın kelâm-ı nâtık-ı yekser
Alî'dir vâhid-i yektâ Alî'dir Zât-ı bî-hemtâ
Alî'dir maksad-ı aksâ Alî'dir Hayder-i safder

Yine de bir başka şiirinde Hz. Peygamber'in ve soyunun kölesi olduğunu açıklar:

Benim ki cân u dilden Hayderî'yim
Habîb-i Zü'l-Celâl'ün çâkeriyim
Gulâm-ı hânedân-i Ahmed'im ben
Alî'nün Kanber'inün Kanber'iyim
Hasan mihrine mesken oldı gönlüm
Hüseyn'ün hem kemîne kemteriyim

Klâsik edebiyatımızda ancak çok az bir kısmı verilebilen bu tür şiirler yanında Hz. Ali'nin motif olarak, mazmun olarak geçtiği bir geniş alan daha vardır. Hz. Ali'nin kahramanlığı, cengleri, özellikle de Hayber kalesi cengi, bir takım erdemleri, bu arada ilmi O'nu vaz geçilemez sembollerden biri yapmış, şâirler övecekleri kişileri bu yönlerden O'nunla kıyaslamışlar, O'na benzetmişlerdir.

İşte Ahmed Paşa Fâtih Sultan Mehmed'i övdüğü iki beytinde bu benzetme ve kıyaslamayı yapmış ve

Ansa fethin sen Muhammed-âyet ü Hayder-dilün
Eylemez burc-ı Hayber kâkül-i müşğîn-i dost

Cihan-güşây u memâlik-sitân-ı heft-iklîm
Muhammed-âyet u Yûsuf-cemâl u Hayder-ceng

demıştır. Bu arada Fâtih'in adı dolayısıyla Hz. Peygamber'e benzerliğine yapılan işareti de unutmamak gerekiyor. Bir dereceye kadar bu benzetme Fâtih'e yakıştırılabilir. Ya Nedim? O da Hz. Ali'nin gücünü III. Ahmed'in-kiyle birlikte anıyor:

Kabza-i teshîrine mevhûb kavş-i Rüstemî
Bâzu-yi ikbâline mevrûs zûr-i Hayderî

Bâkî de övdüğü padişahın adaletini, sadakatini, ilim ve irfânını, hilim ve hayâsını Dört Halife'nin vasıflarına benzetiyor ve;

Adl u dâd-ı Ömer ü sıdk u safâ-yı Sıddîk
İlm ü irfân-ı Ali hilm ü hayâ-yi Osmân

diyor.¹⁸ Bununla da kalmayıp bir fahriyesinde kendisini şiir alanının döne döne savaştan Ali'si ilân ediyor:

Hayder-i Kerrâr'ıyım meydân-ı nazmın Bâkıyâ
Nevk-i hâme Zü'l-fikar u tab'-ı Düldül'dür bana

¹⁸ Taşlıcalı Yahya Bey de Kanunî'yi övdüğü bir kasidesinde aynı benzetmeyi yapıp;

Şâh-ı Sıddîkdur ol Hayder-i Kerrâr-misâl
Âl-i Osmanda ayân eyledi adl-i Ömer'i

demıştır.

Şeyh Galib III. Selim için yazdığı bir kasidede daha alçak gönüllü bir benzetme yapar:

O hurşîd-i celâdet ki tulû'ı viridi âfâka
Peyâm-ı Kahramânî dâstân-ı zûr-ı Kerrârî

Bu örneklerin bir kısmında görüldüğü gibi Hz. Ali'nin kılıcı Zü'l-fikar da klâsik şiirimizin vaz geçilmez motiflerinden biridir. Çoğunlukla Hz. Ali'nin kahramanlık ve şecaati ile birlikte anılır.

Kazasker Bâkî övdüğü bir kahramanın vasıflarını şöyle sıralar:

Eyler hüçûmın düşmen-i dîne Alî-sıfât
Şemşîr-i hun-feşânı kılur kâr-ı Zü'l-fikar

Kendisini överken bazen ölçüyü aşan Bakî Efendi bir beytinde de kendi şiir gücünü Zü'l-fikar'ınkine benzetir:

Zarûrî serfürû kıldı edâna düşmen ey Bâkî
Senün şemşîr-i tab'un Zü'l-fikar-ı Murtazâ ancak

Bâkî'nin bir mubâlagalı teşbihi de şöyledir:

Âferin ol rûz-i rezmin Hayder-i Kerrâr'ına
Zü'l-fikar olmaz muâdil tîg-i cevher-dârına

Bâkî Zü'l-fikar'dan "tîg-i Hayder" şeklinde de söz eder:

Hançer-i gamze-i bürrânına tîg-i Hayder
Safha-i ârızına Mushaf-ı Osman dirler

Halk resimlerinde rastlanan Zü'l-fikar'ın şekillerinin eskiden de yapıldığına Bâkî'nin şu beyti bir tanık olabilir:

Tîg resmin ehl-i dil mânend-i şekl-i Zü'l-fikar
Hânkâh-ı âlemin nakş eylesin dîvânına

Nedim de Şehid Ali Paşa için yazdığı bir kasidede aynı motifi kullanmıştır.

Hem-nâm-ı Murtazâ Ali Pâşa ki rûz-i rezm
Şemşîr-i Zü'l-fikar-ı Alî'den nişan virür

Zü'l-fikar'la ilgili çok değişik bir benzetmeyi Şeyh Galib yapmış, III. Selim'in tuğrasındaki zülfeleri Zü'l-fikar'a benzetmiştir:

Cihan-gîrâne yelman gösterüp çıkmış niyâmından
O keskin zülfeler kim Zü'l-fikar-ı Hayderiyyetdir

Hız. Ali'nin kılıcının anıldığı tanınmış bir beyit de Nefî'nin kaleminden çıkmıştır. Sultan Osman'ın gazâsını şair şöyle över:

Ser-ferâz itdin Livâü'l-hamd-i dîn-i Ahmed'i
Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Hayderî

Tîgına n'ola yemîn eylerse rûh-i Murtazâ
Bir gazâ itdin ki hoş-nûd eyledün Peygamber'i

Kılıcı gibi Hız. Ali'nin atı Döldül de klâsik şiirimizde yer almıştır. Bâkî'nin bir beytini son bir örnek olarak verelim:

Destinde Zü'l-fikar-ı Alî nevk-i hâmedür
Bâkî semend-i tab'ın ana Döldül eylesen

Edebiyatımızda Yeminî'nin *Fazilet-nâme-i İmâm Ali'si* gibi, Hız. Ali'nin menkabevî hayatını, savaşlarını, oğullarının hilâfetlerini anlatan eserler de bulunmaktadır.

HAZRET-İ FÂTİMA

Hız. Peygamber'in sevgili kızı, Hız. Ali'nin eşi Hız. Fâtıma, İslâm'ın en muteber ve en büyük kadınları arasında sayıla ve seville gelmiştir. Hız. Ali'den üç kızı, üç oğlu olmuş, oğullarından Muhsin daha bebekken vefat etmiştir. İslâm'ın iki büyük şehidinin anası oluşu, O'nun manevî mevki'ini gönüllerde daha da yüceltmıştır.

Klâsik edebiyatımızda da Hız. Fâtıma'nın daima seçkin bir yeri vardı. Fuzûlî, *Hadikatü's-Sü'edâ'*nın dördüncü bölümünü O'nun doğumuna, evlenmesine, çocuklarıyla olan münasebetlerine, menkıbelerinden bazalarına, babasının bu dünyadan göçüşü üzerine duyduğu büyük acıya ayırmıştır. Adı geçen eserin Hız. Peygamber'in vefatını anlatan üçüncü bölümün sonunda da bu konuya değinen Fuzûlî şu kıt'ayı yazar:

Ağla ey Zehrâ ki senden Mustafâ'dur fevt olan
Mustafâ fevti zemîn ü âsmânı ağladur
Efdal-i halk-ı cihan çıkmış cihandan lâcerem
Bu musîbet cümle-i halk-ı cihânı ağladur (s. 137)

Bu büyük kayıp üzerine Fâtıma'nın bir kere bile tebensüm etmediğini yazan Fuzûlî, bu üstün ahlâklı kadının faziletlerini, yokluğa ve yoksulluğa

nasıl dayandığını hüznü ifade eder. Onun Kureyş kadımlarından, Hz. Ali'nin ayrılıklarından ve oğullarının şehit olacağı haberinden duyduğu elemi ise şu dörtlükle ifade eder:

Veh ki devrân-ı felek Fâtıma-i Zehrâ'nun
Gonce-i lâle gibi kıldı kara bağırını kan
Bir zaman geçmedi eyyâm-ı hayâtından kim
Dil-i pür-hûnunu yandırmadı bin dâğ-ı nihân (s. 140)

Fuzûlî bu bölümün sonlarına doğru da Fâtıma'nın ölümü üzerine Hz. Ali'nin söylediği mersiye den iki beyit nakleder. Bu beyitlerde mealen, bir araya gelen iki sevgili için ayrılığın mukadder olduğu, sevgiliden ayrılık acısının ise en çok ızdırab veren acı olduğu, Ahmed'den sonra Fâtıma'nın kaybının da dostluğun devam etmeyeceğine delil olduğu ifade edilmiştir.

Şâir Oniki İmam'ı medhettiği kasidesinde Hz. Fâtıma'dan;
Zâyî' geçürmez yâsemin ömr-i lâîf ü nâzenîn
İhlâs ile eyler özin hâk-i reh-i Hayrû'n-Nisâ (s. 36)

diye bahsederken çiçeklerin en lâtif ve nazlısı yasemini gönül temizliğiyle Hz. Fâtıma'nın yoluna toprak eyler ve Fâtıma'yı kadınların hayırlısı diye anar.

Nitekim bir "Âl-i Abâ mersiyesi"nde aynı vasfı kullanır ve;
Dem-â-dem arz-ı hâcât eyle ey dil
Cenâb-ı Fâtıma Hayrû'n-Nisâ'ya

der. Leylâ Hanım "Zevce-i Aliyyü'l-Murtazâ bint-i Habîb-i Kibriyâ" diye vasıflandırdığı Fâtıma'dan yardım dileyen bir istimdad şiiri yazmıştır:

Ey mâder-i şâh-ı şühedâ Hazret-i Zehrâ
Mahşerde mu'în-i fukarâ Hazret-i Zehrâ

Her bir kuluna hazret-i Hak itdi bir ihsân
Sensin bize ihsân-ı Hudâ Hazret-i Zehrâ

Arz eyledim ahvâl-i perîşânımı rahm it
Bin şerm ile rü'yâda sana Hazret-i Zehrâ

Hâşâ ki hilâf ola senin va'd-i kerîmin
Va'd itdin inâyâtını yâ Hazret-i Zehrâ

Sultân-ı rüsûl vâlid-i zîşânına arz it
Bu zerreyi ey kân-ı atâ Hazret-i Zehrâ

Afveyle suçum hûn-i şehîdân için olsun
Ey zevce-i sultân-ı beka Hazret-i Zehrâ

Redd eyleme durdum der-i lutfunda dahîlek
Leylâ'yı kıl ihsâna sezâ Hazret-i Zehrâ (s. 8)

Leylâ Hanım O'ndan yardım göreceğinden emindir. Delili de "Âl-ı Abâ Vaveylâsı"nın son bend beytidir:

Usâta âdeti lutf u atâdır
Şeffî'im Bint-i Mahbûb-ı Hudâ'dır (s. 10)

Şeref Hanım da bir mersiyesinde O'ndan ve eşinden aman dileyip,
El-amân Bint-i Resûl'ullâh meded yâ Murtazâ
diye yalvarır.

Şair Nev'î de Oniki İmam için yazdığı *Terkîb-i bend*'inde Hz. Fâtıma'nın temiz evlâdına dil uzatanların dilsiz kalmalarını isterken Hayrû'n-nisâ ismini kullanır:

Evlâd-ı pâk-i Hazret-i Hayrû'n-nisâ için
Her kim dil uzada göreyin ola bî-zebân (s. 188)

Fürûğî "*Ehl-i Beyt*" için yazdığı *Na't-i Nevruziye terci-i bendinin* onbirinci bendini Hz. Fâtıma'ya ayırmış olup övgüsüne şu beyitlerle başlamaktadır:

Dürr-i deryâ-yı nübüvvet ol cenâb-ı Fâtıma
Öyle bir pâkize gevher gelmedi bu âleme
Gülşen-i iffetde Zehrâ geldi bâb-ı Hâtem'e
Âstânında hemîşe bint-i İmran hâdime
Dergehinde dem-be-dem saf saf ferîşteh kaime
Hem bu güftâr-ı şerîfiyle olupdur nâzime (s. 3a)

Bend beytinde ise bütün meleklerle Hz. Peygamber'le Hz. Ali'yi selâmlatır.

Ehl-i Beyt'i öven, mensuplarına sevgiyle bağlılıktan bahs açan hemen bütün şiirlerde Hz. Fâtıma'nın da anıldığı görülür. Meselâ Enderunlu Osman Servet bir müseddesinde şöyle der:

Hazret-i Ümmü'n-nisâ Hayrî'n-nisâdır mihr ü mâh
 Dergeh-i ismetleridür bizlere cây-i penâh
 Nûr-i ayn-i Mustafâ şebbîr ü şebber iki şâh
 Biri dînim biri imânımdır olsun Hak güvâh (s. 83b)

Oniki İmam'ın övüldüğü bir tesdiste de:

Gonce-i gülzâr-ı kudret Hazret-i Zehrâ'dadır
 Zerre-i envâr-ı ismet Hazret-i Zehrâ'dadır
 Âşıkına tâc-ı izzet Hazret-i Zehrâ'dadır
 Sâlîke râh-ı hakikat Hazret-i Zehrâ'dadır (s. 85b)

denilip Hz. Fâtîmatü'l-Betül'ün anıldığını okuruz.

Klâsik şiirimizde kadınları öven şiirlerde, özellikle Fatma isimliler için yazılanlarda Hz. Fâtîma'ya benzetilen Fatma Sultanlara bir örnek Nedîm'in;

O hakan-i kerîmin duhter-i pâkîze-ahlâkı
 Semiy-yi Hazret-i Zehrâ cenâb-ı Fâtîma Sultan

beytidir.

Hz. Peygamber'in bu dünyadan gidişine dayanamayan Hz. Fâtîma çok genç yaşta vefat etmiştir. Onun vefatını anlatan bir manzume Mevlid'in sonuna eklenip bazı törenlerde gözyaşları içinde okunup dinlenir olmuştur. Denilebilir ki bu üstün ve seçkin kadın yüzyıllar boyu bilhassa kadınların, ama her kesimdeki hanımların gönüllerinde taht kurmuştur.

HAZRET-İ HASAN-İ MÜCTEBÂ

Hz. Ali ve Fâtîma'nın büyük oğulları Ehl-i Beyt'in bir ferdi olarak klâsik edebiyatımızda anıla gelmiştir. Ancak bu anılış çoğunlukla Hz. Hüseyin ile birliktedir. Ayrı anılışlarda Hz. Hasan'ın güzel ahlâkıyla temayüz ettiği ve iki mânâyâ gelecek şekilde "Hulk-i Hasen" diye şiirlerde yer aldığı görülür. Fuzûlî bir beytinde;

Turfa reyâhin ser-be-ser kesb itdi ıtr-i müşg-ter
 Hulk-i Hasen'den bir eser gül-zâre göstergeç sabâ

derken çiçeklerin misk gibi kokularını, sabah yeliyle gülbahçesine Hz. Hasan'ın ahlâkından bir iz, bir eser olarak kazandırdıklarını anlatmak ister.

Hadikatü's - Sü'edâ'nın altıncı bölümü İmam Hasan'a ayrılmıştır. Fuzûlî

bu bölümde Hz. Hasan'ın doğumunu, adının konulmasını, Hz. Peygamber'in bazı hadislerle ona olan sevgisini açıklamasını, babasının vefatı üzerine ikinci imam oluşunu, Şam hâkimiyle aralarında çıkan anlaşmazlığı, yaptığı mücadeleleri, nihayet balına karıştırılan zehirle şehid edilmesini yazar. Arada şu iki beyitle onu kısaca tavsif ederek;

Hasan vafına yokdur hadd u gayet
Vefâ kılmaz ana hasr-ı rivâyet
Sözi zikr-i saf-ı her encümendür
Delîl-i hüsnî ol bes kim Hasendür (s. 223)

diyen, şâir bölümü şu kıt'ayla bitirir:

Zehr-i a'dâdan Hasan şehd-i şehâdet içmeden
Bulmadı a'dâ-yı din fırsat Hüseyin âzârına
Gamz ile her fitne kim pinhân iderdi rûzgâr
Fitne-i katl-i Hasan oldu sebab izhârına (s. 236)

Klâsik edebiyatımızda iki kardeşin birlikte anıldığı beyit ve şiirler pek çoktur. Bunlardan birkaç tanesini örnek vererek, bu kısmı noktalamak gerekiyor.

Onaltıncı yüzyılın büyük şâirlerinden Nev'î, Hz. Ali Oniki İmam'ı övdüğü *Terkîb-i Bend*'inin ikinci bendinde;

Senden vücûda geldi ol iki vücûd-ı pâk
Birisi mihr-i enver ü birisi mâh-tâb

Ay ve güneş ol iki cemâlün firâkına
Tâ haşre dek ola ser-i ser-geşte hîz-âb

Yaşlar döküp sehâb-ı felek geydi karalar
Saçdı zemîn o hasret ile başına türâb

Kanı ol iki şâh-ı şehidân-ı Kerbelâ
Sâlâr-ı din Hüseyin ü Hasan ibni Murtazâ (s. 185)

der. Övgü üçüncü bendde de devam eder:

Ol iki merdümün demi çün kim revân ola
İki gözüm bu derd ile demdür ki kan ola

İki imâm iki göz idi iki âleme
Çün gitdi yegdür ol ki ne cân u cihân ola

.....
Rûh-i Alî vü kurre-i ayn-i Resûl-i Hak
Ne böyle pâk gevher ü ne böyle kân ola

.....
Oldı Hasan libâs-ı sa'âdetle cilveger
Rûh-i Hüseyin'e mesned-i cennet mekân ola (s. 186)

Aynı devrin en büyük şâiri Kazasker Bâkî Efendi kelimeleri iki mânâya gelecek şekilde kullanarak;

Perde-i nâleleri çıksa Hüseyinî'ye n'ola
Dili zâr itmege ol vech-i Hasen'dür bâis

diyor. Devrin Şeyhülislâm'ı Ebussuud Efendi ise bir fetvasında Hz. Hamza ile Hz. Ali'nin "Re'isü'ş-şüheda", Hz. Hasan ile Hüseyin'in "Seyyidü'ş-şüheda" olduklarını yazmıştır.¹⁹

Pir Mehmed Bahâeddin Erzincanî "*Makamâtu'l-Ârifin ve Ma'ârifü's-Sâlikîn*" adlı mesnevisinin başlarında Hz. Hasan ve Hüseyin için şu medhiyeyi yazmıştır:

Ol Hüseyin-i nesil-i Resûl
Dîni dünyâda bulur asl-ı usûl
Hüsn içinde hulk içinde bî-nazîr
Âlem içre cümle nesneden habîr
Ol Resullâh'a benzer yüzleri
Söyleyincek can bağışlar sözleri
Hak yolunda canların kıldı fedâ
Zikrin itmek bunların câna gıdâ
Bunların adı Hasen ile Hüseyin
Ma'nâda birdir ki didiler Haseneyn
İkisi dahi Hasendir hem Hüseyin
İki Hasan demek olur hod Hüseyin
Hak Resûl'i bunları sever idi

¹⁹ Milli Kütüphane Yz A 7077 numaralı Mecmua'nın 48b sayfasının kenarında yazılı fetva.

Anun için kurretü'l-ayni didi
 Din yolında terk idüben baş u cân
 Buldılar vuslat bekaya câvidân
 Gör ki bunlara nice cevr itdiler
 Birini aguyilen katl itdiler
 Ol birisi Kerbelâ'da bî-mehâb
 Teşnelikte cigeri oldı kebâb
 Ol belâyilen bular oldılar şehîd
 Boğuzladı hançer ile ol Yezîd
 Şunlara kılmadı dünyâ vefâ
 Çok yidiler bî-kıyas cevr ü cefâ

Na'tlarıyla meşhur Nazîm de bir şiirinde iki kardeş için şu beyitleri yazmıştır:

İki şeh-zâde-i pür-cûd Hasan ile Hüseyin
 Her biri olmuş iken nûr-ı dû çeşm-i Zehrâ

Birine kâse-i zehr-âb-ı fenâ sundı kader
 Birini tîg-i kazâ itdi emîr-i şühedâ

Oldılar cân ile fermân-ı Hudâ'ya teslim
 Her biri hükm-i kazâ vü kadere virdi rızâ

Nazîm'in bu şiiri Hz. Peygamber soyuna, evlâdına ve ashabına selâm ve övgüyle biter.

Ehl-i Beyt'le ilgili şiirlerin çoğunlukta olduğu mecmuada Vahdetî'nin müseddesi'nin beşinci kıt'asında iki kardeş yine birlikte anılırlar:

Şeh Hüseyin ile Hasen kenz-i kerem kân-ı atâ
 Kuds-i zahrından anun geldi vücûda haka
 Birisi şâh-ı şehîdan biri şâh-ı ulemâ
 Birisi kurs-i kamer birisi de şems-i duhâ
 Sözümlün mahasalı budur ey ehl-i safâ
 Sırr-ı Hak nûr-ı Muhammed Esedullah-ı velfî
 Ve Aliyyun ve Aliyyun ve Aliyyun ve Ali (s. 80b)

Celâlfî'nin murabba'ının iki kıt'ası iki imamı arka arkaya dile getirir:

Şîr-i Hak'dır Murtezâ sırr-ı velâyetdir Hasen
Murtezâ'yı bilmeyüp sen Haricî olmak neden
Sen Alî'yi bilmedin ey Tanrısını bilmeyen
Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zü'l-fıkar

Şâh Hüseyin-i Kerbelâ aşkında kim oldu şehîd
Küşte-i aşk-ı ilâhîdir şehîd oldu saîd

diyen şâir şiirine Yezîd'e lânet okuyarak devam eder.

Sa'dî-i Enderunî de murabba'ında şöyle der:

Biz cân-ı fedâ-kerde-i râh-ı Haseneyniz
Hasret-keş-i eltâf u nigâh-ı Haseneyniz
Ez cân u dil-efkende-i şâh-ı Haseneyniz
Biz âşık-ı can-dâde-i evlâd-ı Alî'yiz

Daha çok Enderunlu şâirlerin eserlerinin bulunduğu mecmu'adaki (s. 85b) mahlas kıt'ası eksik tesdiste ikinci kıt'a şöyledir:

Şâh-ı Merdânım Alî'dir Mustafâ nûrî'l-ümem
Hem Hüseyin ile Hasen'dir gonce-i bâg-ı İrem
Can fedâ eyler bu âşık-ı kemterin ey zü'l-kerem
Levh-i dilde nakşolunmuştur bu beyti söyleyem
Men Ali-siret Hasen sûret u Hüseyinî meşrebem
Kangı câmin cür'asın nûş eylesem hem-meşrebem

Son bir örneği de Namık Kemal'in bir gazelinden alalım:

Olmuş Hasan cihanda hürriyetin sabâhı
Vermiş Hüseyin cismin ifnâya pâre pâre
Sahra-yı Kerbelâ'da hürriyet oldu nâbûd
Hakkın hukuku gitdi eczâya pâre pâre

Bu son beyitler de geçmişin acılarının ilerki yüzyılların meseleleri için nasıl kullanıldığına bir tanık olarak gösterilebilir. Kerbelâ denildiğine göre Klâsik edebiyatımızda yalnız Hz. Hüseyin ve elîm Kerbelâ vak'asından bahsedilen şiirlere ve eserlere geçebiliriz.

HZ. HÜSEYN-İ KERBELÂ

Hz. Ali ve Fâtımatü'z-Zehrâ'nın ikinci oğulları, üçüncü İmam Hazret-i Hüseyin klâsik edebiyatımızda önemli yeri olan din büyüklerimizdendir.

Mezhep, meşrep ve meslek farkı gözetilmeksizin yüzyıllar boyu Kerbelâ vak'ası Müslüman-Türk toplulukları için acı ile hatırlanan, zaman zaman gözyaşlarıyla dile getirilen bir tarihî olaydır. Kısaca olayı hatırlayalım:

Hz. Hasan babasının ölümünden sonra altı ay kadar Kûfe'de halifelik edebilmiş, sonunda bu makamı Şam hâkimi Muaviye'ye terke zorlanmış, sekiz yıl sonra da önceki bölümde üzerinde durulduğu üzere zehirlenerek öldürülmüştür. Muaviye'nin yerine geçen Yezîd, Hz. Hüseyin'in de hayatta kalışını halifelik için tehlikeli saymış, büyük bir askerî gücü Hz. Hüseyin üzerine yollamıştır. Ordu Hz. Hüseyin'i ve yanındaki 30'u atlı, 40'ı yayan 72 kişiyi Kerbelâ sahrasında kuşatmışlar. Hz. Hüseyin ve yanındakiler kahramanca savaşmışlar, susuzluk takatlerini kestiğinde zorla döğüşe devam etmişler, o sırada Hz. Hüseyin kendisini kuşatanları yarıp Fırat kenarına kadar gitmiş, bir yudum su içeceği sırada ağzına bir ok saplanmış, suyu içmeden oku çıkarmış, kendine hücum edenlerle yeniden savaşmaya başlamış, düşmanlarının çoğunu kırmış, fakat kendi de 77 yerinden yaralanmıştır. Sonunda Yezid'in adamları üstüne çullanıp başını kesmişler ve bir mızrağa takarak halifelerine götürmüşlerdir. Klâsik edebiyatımızın son devir şâirlerinden Osman Nevres, bir beytinde hüsn-i tatil sanatı yaparak, güneşin dağ doruklarından, tepelerden görünüşünün sebebinin bu hadiseye bağlamış ve;

Nize üzre ser-i pür-hûn-ı Hüseyin'i göricek
Hayretinden baş açık dağlara düşdi hurşid

demiş, Sâbit ise Hz. Hüseyin'in mızrağa takılmış başını, diken üzerinde açmaya başlayan goncaya benzetmiştir:

Çemende sanma ki hâr üzre gonce oldu bedîd
Ser-i Hüseyin-i şehîdi sinâna dikdi Yezîd

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilışinin Türk ve İslâm edebiyatlarında büyük tesirleri görülmüş, "Maktel-i Hüseyin" diye anılan bir takım eserler yazılmıştır. Türk edebiyatında Kastamonulu Şâdî'nin *Destan-ı Maktel-i Hüseyin*'i 1462 tarihli dir. Lâmiî Çelebi'nin *Maktel-i Hüseyin*'i ise bu eserlerin

önemlilerindedir. Klâsik edebiyatımızdaki en tanınmış *Maktel-i Hüseyin* ise Fuzûlî'nin meşhur *Hadikatü's-Süeda'sıdır*. Bu eser, Hüseyin Vâiz Kâşifi'nin *Ravzatu's-Şühedâ'sı* başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan yararlanılarak yazılmış olup edebiyatımızın en çok okunan kitaplarından biridir.

Hadikatü's-Süedâ'nın 9'uncu ve 10'uncu Babları Hz. Hüseyin'e ayrılmış, dokuzuncu bölümde Mekke'den Kerbelâ'ya gelişleri anlatılmış, onuncu bab iki alt bölüm halinde kaleme alınmış, ikinci alt bölümde Hz. Hüseyin'le bazı Ehl-i Beyt'in şehadetleri hikâyeye edilmiştir. Eserin sonunda Ehl-i Beyt'ten hayatta kalan kadınların Şam'a götürülüşleriyle, Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'in oğulları olan imamlar yazılmıştır. *Hadika*, baştan sona acılarla dolu bir eserdir, ancak on iki bölümle hatime kitabın en acıklı kısımlarıdır. Özellikle de Hâtîme'nin ortalarında yer alan "Mersiye-i İmam-ı Hüseyin" şiirinde Fuzûlî'nin kederi ifade edişi, onu san'atında doruk noktasına ulaştırır. Beş bendlik bir terkîb-i bend olan mersiye:

Mâh-ı Muharrem oldu şafaktan çıkup hilâl
Kılmış ezâ dutup kad-i ham gark-ı eşk-i al
Evlâd-ı Mustafâ'ya meded kılmamış Fırat
Giçürmesün mi yerlere anı bu infi'âl
Çokdur hikâyet-i elem-i Şâh-ı Kerbelâ
Elbette çok hikâyet olur mûcib-i melâl

beyitleriyle başlar. İkinci bende:

Mâh-ı Muharrem oldu meserret harâmdur
Mâtem bugün şer'iate bir ihtirâmdur

beytiyle giren şâir, üçüncü bendde feleğe sitekler yağdırır:

Tedbîr-i katli-Âl-i âbâ kıldun ey felek
Fikr-i galat hayâl-i hatâ kıldun ey felek
Berk-ı sehâb-ı hâdiseden tîğler çeküp
Bir bir havâle-i şühedâ kıldun ey felek
İsmet harem-serâsına hürmet revâ iken
Pâmâl-i hasm-ı bî-ser ü pâ kıldun ey felek
Sahra-yı Kerbelâ'da olan teşne-leblere
Rîk-i revan seyl-i belâ kıldun ey felek
Tahfif-i kadr-i şer'den endîşe kılmayup

Evlâd-ı Mustafâ'ya cefâ kıldun ey felek
 Bir rahm kılmadun ciğeri kan olanlara
 Gurbetde rûzgârı perîşân olanlara

Dördüncü bendde "Şah-ı Kerbelâ" diye andığı Hz. Hüseyin'i anlatır:

Basdukda Kerbelâ'ya kadem Şâh-ı Kerbelâ
 Oldı nişân-ı tîr-i sitem Şâh-ı Kerbelâ
 Düşmen okına gayr siper görmeyüp revâ
 Yakmışdı cânâ dağ-ı elem Şâh-ı Kerbelâ
 A'dâ mukabilinde çekende saff-ı sipâh
 Kılmışdı medd-i âh alem Şâh-ı Kerbelâ
 Dûd-ı dil-i pür-âteş-i ehl-i nezâreden
 İtmişdi perde-dâr-ı harem Şâh-ı Kerbelâ
 Oldukça ömri râhat-ı dil görmeyüp demî
 Olmuş hemîşe hem-dem-i gam Şâh-ı Kerbelâ
 Yâ Şâh-ı Kerbelâ ne revâ bunca gam sana
 Derd-i dem-â-dem u elem-i dem-be-dem sana

Son bendde şâir, Hz. Hüseyin'e hitap eder:

Ey derd-perver-i elem-i Kerbelâ Hüseyin
 Vay Kerbelâ belâlarına mübtelâ Hüseyin
 Gam pâre pâre bagrunı yandurdu dâğla
 Ey lâle-i hadîka-i Âl-i Abâ Hüseyin
 Tîg-ı cefâ ile bedenün oldı çâk çâk
 Ey bûstân-ı sebze-i tîg-ı cefâ Hüseyin
 Yakdı vücûdunı gam-ı zulmet-serây-ı dehr
 Ey şem'-i bezm-i bâr-geh-i Kibriyâ Hüseyin
 Devr-i felek içürdi sana kana kana kan
 Ey teşne-i harâret-i berk-ı belâ Hüseyin
 Yâd it Fuzûlî Âl-i Abâ hâlin eyle âh
 Kim berk-ı âh ilen yakılır hırmen-i günâh²⁰

Bu ve benzeri mersiyelerin etkisi yüzlerce yıl devam etmiş, Kerbelâ

²⁰ Fuzûlî, *Hadikatü's-Sü'edâ*, Haz.: Şeyma Güngör, Ankara 1987, s. 480-1.

şehitleri için pek çok mersiye yazılmıştır. Bu mersiyelelere birkaç örnek olarak Neş'et Efendi'nin "Mersiye-i Hazret-i İmam Hüseyin"inde Şair hüznü şöyle dile getirir:

Ey çeşm uyan ağla İmâm-ı Hüseyin için
 Ey cism ü cân ağla İmâm-ı Hüseyin için
 Ey dil hemân ağla İmâm-ı Hüseyin için
 Ey dide kan ağla İmâm-ı Hüseyin için
 Ey seyl-i hun çağla İmâm-ı Hüseyin için

Der-pîş idüp vâkı'a-i Kerbelâ'yı sen
 Yâd eyle Ehl-i Beyt'e olan mâcerâyı sen
 Âl-i Abâ'ya nâzil olan bu belâyı sen
 Ey dide kan ağla İmâm-ı Hüseyin için
 Ey seyl-i hun çağla İmâm-ı Hüseyin için

.....
 Zânû-yı arş-sâye-i Fahr-i Peyâamberân
 Olmuşdı tahtgâh o sultâna bir zamân
 Âğuşte-hûn u hâk-i reh-i Kerbelâ olan
 Ey dide kan ağla İmâm-ı Hüseyin için
 Ey seyl-i hun çağla İmâm-ı Hüseyin için

Bir katre eşk-i şâh-ı şehîdan mâtemi
 Gark-ı âb-ı bahr-ı rahmet ider cümle âlemi
 Yâd eyle Kerbelâ'da olan mâtem ü gamı
 Ey dide kan ağla İmâm-ı Hüseyin için
 Ey seyl-hun çağla İmâm-ı Hüseyin için

Mersiyenin son kıt'asında şâir kendinin yası için "Neş'et gibi sûz-i derûn ile eyle âh" dedikten sonra ay ve güneşiyle bütün feleğin gözyaşı tufanına garkolmasını ister.²¹

²¹ Millî Kütüphane Yz. A 7125 numaralı *Mecmûa-i Eş'ar*, s. 16ab.

Muharrem Efendi adlı bir şâir de Mersiyesine Bâkî'nin Kanunî Mersiyesini hatırlatan bir beyitle başlar:

Başında ey farîzager-i dehr-i bî-direng
Tâ key hevây-ı ziyet-i dîhîm-i nâm u neng

Bu mersiye 11 benddir. İlk bendin son üç beytinde;
Yârab bu kârbân-ı Muharrem midür gelen
Bâr-ı metâ'-ı girye vü mâtem mi teng teng
Bu beyt-i nevha-hîz ile sahrâ-yı âlemi
Hûn-i sirişk-i mâtemiyân itdi lâle-reng
Âh ol güzîde sıbt-i Resûl-i Hudâ Hüseyin
Sâlâr-ı asfiyâ halef-i Murtezâ Hüseyin

diyen şâir ikinci bendinde hüznünü şu beyitlerle dile getirir:

Gitdi figan-ı mâtemiyân tâk-i arşedek
Kan ağladı bu mâtem ile kudsîyân heb
Ashâb u Ehl-i Beyt ciger-hûn u zâr ola
Kavmiyle şâd ola o dagalbâz-ı bî-edeb
Kasd ile Ehl-i Beyt'e dahi himmet itmeyüp
Deşt-i belâda virdi nice zahmet ü ta'b
Ey çeşm-i girye-hîz döküp hûn-i nâb-ı eşk
Yâd it o pâdişâh-ı şehîdânı rûz u şeb
Bak ol vücûd-ı muhterem-i nâz-pervere
Sahrâ-yı Kerbelâ'da yatur teşne huşk-leb
Perverde-i kenâr-ı Resûl-i Hudâ'yı gör
Nûr-i dû çeşm-i Fâtıma vü Murtezâ'yı gör²²

İzzet Molla'nın mersiyesinde şu beyitler vardır:

Sultân-ı Kerbelâ şeh-i ehl-i semâ Hüseyin
Kim meşhedi melâz-geh-i kudsîyân olur
Bu hüsn ü bu behâ ile ol şâha kasd iden
Yâ Rab ne seng-dil ne kati bî-emân olur
Lânet Yezîd'e kendine a'vân u âline
La'neyliyen dinürse de duzeh-mekân olur

²² A.g.m., s. 52b.

İzzet Molla cehennemlik olmayı dahi göze alarak Kerbelâ vak'asına ve İmâm-ı Hüseyin'in şehadetine sebep olan Yezîd'e ve soyuna lânet eder.

Bursalı Mustafa Eşref Paşa da Kerbelâ şehitleri için yazdığı mersiyeğe Yezid'e lânet okuyarak başlar ve şöyle der:

Yezîd'in la'netinden efdâl ey ârif sevâb olmaz
Ana la'net kılan fersûde-i yevmü'l-hisâb olmaz
Çıkar Yezid'e nesli ma'şer-i ecdâdı yoklansa
O nâ-kes kim Hüseyin'in mâtemiyle dil-harâb olmaz

Enderunlu Râsîh mersiyesinin son kıt'asında aynı bahiste şunları söyler:

Su diyü ol gâzîyân-ı Kerbelâ itdikçe zâr
Virmedi ruhsat idüp düşmenliğini âşikâr
Hûn-i eşkimle olursa n'ola çeşmin cûybâr
Ümmet-i Ahmed olan olmaz mı Râsîh bî-karâr
Bende-i şâh Hüseyin'im düşmen-i cân-ı Yezîd²³

Bağdad'daki 2'inci Ordu muhasebecisi şair Nevres Efendi, mersiyesine;

Demidir ey dil alayım destime levh ü kalemi
Şûr-i mâtem ile tecdîd ideyim köhne gamı

beytiyle başlar. Birinci bendi;

Bu Muharrem mehidir matem u şuyûn demidir
Âh idüp derdile kan ağlamanın mevsimidir

beytiyle sona ererken, şâir son bendini bir beddua ile bitirir:

Bunu kim itdi ise rûhına yüzbin nefrîn
İtsün Allah anı duzahda müebbeden amîn²⁴

Enderunlu şâirlerin Ehl-i Beyt sevgisini dile getiren şiirlerinin bulunduğu mecmuadaki şâirlerden biri de Fikrî'dir. Fikrî de tesdis'inde kendisinin bedduasından sakınılmasını ister ve şöyle der:

²³ A.g.m., s. 92a.

²⁴ Millî Kütüphane Yz. A 7262 numaralı *Mecmu'a-i Eş'ar*, s. 25b-28b.

Olma seng-endâz zâhid iğbirârımdan sakın
 Bizde kuvvet yok velikin şehsüvârımdan sakın
 Fakr ile fahr eyleriz iftihârımdan sakın
 Hâne-i kalbimi yıksa inkisârımdan sakın
 Hâtırım âzurde itme âh u zârımdan sakın
 Ben Ali'nin bendesiyim Zü'l-fikar'ımdan sakın

.....
 Kesdi hubb-i Hânedân bu râh-ı dilde bir hudûd
 Sûz-efken ü pür-şerer oldı gönülde rû-nümûd
 Mâsivâdan kalmasın âsâr-ı âteş belki dûd
 Âteş-i aşk ile yandı şimdi kat' oldı vücûd
 Hâtırım âzurde itme âh u zârımdan sakın
 Ben Ali'nin bendesiyim Zü'l-fikar'ımdan sakın

Derd-i hasretle figan itmekte dilber gice gün
 Kerbelâ'yı işidüp taşlar ile sen de döğün
 Rûz-i hevl-engîz mânend bir gün oldı çün bu gün
 Mâh-ı mâtemdir muharrem âşıkân ağlar bu gün
 Hâtırım âzurde itme âh u zârımdan sakın
 Ben Ali'nin bendesiyim Zü'l-fikar'ımdan sakın (s. 85a)

Tesdis'inin beşinci bendinin bir mısra'ında "Hâk-i râh-ı Kerbelâ'yı tâc-ı ser itdim" diyen Fikrî, şiirinin son kıt'asındaki şu beyitle;

Vâdî-i meşhede cânâ dîdeler mecrâ idem
 Mâtemi var Fikriyânın dilde âteş gözde nem

diyerek matemini dile getirir. Fikrî Oniki İmam için yazdığı şiirinde matemini içkiyle hafifletmeye çalışır ve şöyle der:

Sâkiyâ bir bâde sun Aliyyü'l-Alâ'nın aşkına
 Def-i gam etsek Muhammed muktedânın aşkına
 Bezmi pür-nûr idelim Şîr-i Hudâ'nın aşkına
 İçelim doldur Hasen-i sâhib-hayânın aşkına
 Kurretü'l-ayn-i Hüseyin-i Kerbelâ'nın aşkına (s. 86b)

Kâzım Paşa meşhur mersiyesinde İmâm-ı Hüseyin'in şehadet haberini Peygamber'e Cebrail ile yollar:

Düştü Hüseyin atından sahrâ-yı Kerbelâ'ya
Cibrîl haber vir Sultân-ı enbiyâya

Klâsik edebiyatımızın son kadın şâirlerinden Şeref Hanım Muharrem için onaltı mersiye yazmıştır. Divan'ındaki ilk mersiye;

Ağla ey didelerim mâh-ı Muharrem'dir bu
Kana gark eyle gözüm yaşını mâtemdir bu
Ey gönül durma Yezîd'e yine eyle düşnâm
Her nefes la'net ile yâd idecek demdir bu
İki şehzâdeye kâd eyledi kâfir, dimedi
Nesl-i Peygamber ü evlâd-ı mu'azzamdır bu

beyitleriyle başlar, ikinci mersiye'nin başlangıcı şöyledir:

Ey gönül yine gelen mâh-ı Muharrem'dir amân
Vakt-i mâtem dem-i gam mevsim-i âh u efgan
Başla feryâda değil sabr u tahammül vakti
Çâk çâk olmanın eyyâmıdır işte bu zamân

Arada Şeref Hanım Yezid'e beddua eder; onu suçlar:

Hazret-i Fâtîma'nın merdüm-i çeşmânına sen
Nice dikdin çıkası gözlerini ey nâdân
Cedlerinden de mi hiç eylemedün havf u herâs
Aceb ey kâfir-i bî-dîn ü hayâ vü îmân

Üçüncü mersiye;

Yandı cânım rûz u şeb feryâd u efgan eylesün
Darb-ı nâlem kubbe-i eflâki lertzân eylesün

beytiyle başlayan Şeref Hanım yine arada Yezid'e çatar:

Sığmadın vüs'at-serây-ı âleme gûyâ pelfîd
Yohsa bâki mi sandım kalur cihânı ey Yezîd
Zehr ile itdin Hasan hazretlerini nâ-bedfîd
Eyledin sonra Hüseyin-i nâ-murâdı da şehîd

Yezid'i aşağılayıcı kelimelerle tahkir etmesi Şeref Hanım'ın mersiyele-
rinde bir özellik olarak göze çarpar. Nitekim müseddes şeklindeki bir başka
mersiyesinde de şöyle der:

Yâd eyledikçe vak'a-i evlâd-ı Hayder'i
 Sayham ile cihan harâb olsa var yeri
 Seyr it Yezîd didikleri bî-din kâfiri
 Rencîde itdi hatır-ı Bint-i Peyamber'i

Seylâb-ı eşkimi ideyim yerlere revân
 Âhım şerârı ile donansun nüh âsmân

Zehr ile Hazret-i Hasen'e n'ittin ey Yezîd
 Âhır Hüseyin'i dahi şehîd itdin ey Yezîd
 Böyle reh-i hilâfa nasıl gitdin ey Yezîd
 Âl-i Abâ'yı âkıbet incitdin ey Yezîd

Bir müsemmen mersiyesi ise şöyle başlar;
 Yine mâtem midir düşmen-i zevk u safâyım ben
 Muharremdir gelen gark-âb-ı deryâ-yı belâyım ben

Şeref Hanım ilk kıt'aya "İmâmeyn-i güzîne hâk-ı pâ-yi bî-riyâyım ben"
 mısra'ıyla devam eder, nakarat beytinde de;

Bi-hamdi'llâh muhibb-i hazret-i Âl-i Abâ'yım ben
 Ezelden Hânedân-ı Mustafâ'ya can-fedâyım ben

diyerek Peygamber soyuna duyduğu büyük sevgiyi tekrarlar.

"Yıkılıp çerh-i felek hâk ile yeksân olsun" mısra'ıyla başlayan bir başka
 mersiyesinde şâire;

Kerbelâ vak'ası derkâr iken ehl-i îmân
 Sûr u ıyd ile ne handân u ne şâdân olsun
 Âh ey zâlim u gaddâr u sitemkâr Yezîd
 İtdiğin cürm ü kabahat nice i'lân olsun
 Zehr ile zât-ı Hasen ü ah cenâb-ı Hüseyin
 Tig-i zulmünle senin şâh-ı şehîdân olsun
 Kor mu ferdâ yanına kanın o şehzâdelerin
 Mâder-i müşfiki Zehrâ gibi sultân olsun
 Bâhusûs ol iki şehenşehin Allah Allah
 Cedleri Hazret-i Peygamber-i zîşân olsun

.....

Ehl-i Beyt'i hiç olur mu o keremkârın esîr
Zât-ı âlileri kim mukbil-i Yezdân olsun

Şiir şu du'a ile biter:

O İmâmeyn-i güzînin bana yövm-i arasât
Biri reh-ber biri Yârabbî nigh-bân olsun
İntisâbı der-i Mahbûbına mücrim Şeref'in
Yâ ilâhî Hüseyin aşkına âsân olsun

Bir diğerkersiyenin nakarat beyitlerinde Şeref Hanım şöyle der:

Ben hâk-i pâ-yi Âl-i Abâ'ya bilâ-riyâ
Bin cânım olsa cümlesini eylerim fedâ

Başka bir mersiyesine Şeref Hanım;

Âh âh ey çerh-i kev-rev u sipihr-i bî-vefâ
Eylesün aşr-ı Muharremdir yine gam merhabâ
Zulm-i düşmenle revâ mı incine Âl-i Abâ
Ola lâ-yık mı mükedder kalb-i pâk-i Mustafâ
El-emân Bint-i Resûlu'llah meded yâ Murtaşâ

kıt'asıyla başlar. Acısını, sevgisini ve bağlılığını ifadede ne kadar coşkun ve duygu doluyrsa, nefretini dile getirdiklerine karşı da o kadar pervâsızdır. Muharrem mersiyeleeri çoğunlukla musammât, terkib-i bend veya terci'-i bend şekilleriyle yazılmıştır. Arada gazellere de rast gelinir. Bir örnek olarak Riyazî'nin Muharrem için yazdığı gazel şöyledir:

Dâğlar yandırılım mâh-ı Muharrem geldi
Yine derd ile yanup yakılacak dem geldi

Hun-feşân oldu bu gün dağları abdâlin
Dîdelerden yine yaşlar yerine dem geldi

Dâldir derd ü gama mâh-ı Muharem'de hilâl
Kanımız ey dil-i âvâre bizim kem geldi

Gülşen-i dehrin olur goncesi dem-beste-i gam
Sanma kim âleme bir hâtır-ı hurrem geldi

Ey Riyâzî donadup cismimizi dâğ-ı siyâh
Şâh-ı gamdan bize bir hil'at-i mâtem geldi

Divan edebiyatımızın neo-klâsiklerinden sayılan Hersekli Ârif Hikmet Bey de bir gazelinde Hz. Hüseyin'i büyük bir övgüyle anar:
Cevher-i imân u dînsin yâ Hüseyin ibn-i Ali
Nûr-i çeşm-i mü'mininsin yâ Hüseyin ibn-i Ali

Şâh-ı Merdan vâlidin ümmün cenâb-ı Fâtıma
Öyle bir necl-i güzinsin yâ Hüseyin ibn-i Ali

Perveriş-yâb-ı sa'âdetdir vücûd-i ekremin
Tâ ezelden nâzeninsin yâ Hüseyin ibn-i Ali

Rîze-çîn-i matbah-ı lûtfun kibâr-ı evliyâ
Server-i dîn-i mübinsin yâ Hüseyin ibn-i Ali

Bir nigâh-ı şefkat ile Hikmet-i bî-çâreye
Mültecâ-yı müznibinsin yâ Hüseyin ibn-i Ali

Klâsik edebiyatımızda Hz. Hüseyin ve Kerbelâ olayı ile ilgili daha pek çok örnek vardır. Gerek bu parçalar gerekse başta Peygamber'imiz olmak üzere Ehl-i Beyt'in diğer fertleri için yazılmış eser ve şiirler övgü, sevgi, saygı ve duygu doludur. Ancak bir hususun gözden uzak tutulmaması gerekir. Bu özellik de bütün bu eser ve parçalardaki birlik, bütünlük, her türlü tefrikadan, ayırıcı ve bölücülükten uzak birleştiricilik, toplayıcılık, bütünleştiriciliktir. Örnek olarak İslâm'ın ilk dört halifesini başlıca özellikleriyle bir beyitte anmak Divan şâirlerimiz için vaz geçilmez, bir kaide, adeta bir kanun, sanki bir gelenek olmuştur:

Kazasker Bakî Efendi bir beytinde;

Adl u dâd-ı Ömer ü sıdk u safâ-yı Sıddîk
İlm ü irfân-ı Alî hilm u hayâ-yı Osman

diye bu geleneği sürdürürken, onun yakın takipçilerinden Nev'î bir kasidesinde şu duayı yapar:

Bî-hakk-i fazl-ı Ebubekr u heybet-i Farûk
Bi-hakk-ı hürmet-i Osmân u ismet-i Hayder

Nazîm Efendi Hz. Ebubekir'le Ömer'i andıktan sonra "Dahi Osmân u Alî oldılar erkân-ı binâ" deyip onları "Birisi kân-ı hayâdır birisi genc-i sehâ" diye över.

Taşlıcalı diye ünlü Dukagin-zâde Yahyâ Bey, Hz. Peygamber'in Mirac'ını nazmettiği bir na'tinde dört Halife'den şu beyitlerle bahs eder:

Mihrünle dem-i subh gibi sâdık olupdur
Bû-Bekr ki Sıddîk diyü oldu müsemmâ

Dirlerse sezâdur Ömer'ün adına Fârûk
Fark-ı feleği adli günü eyledi me'vâ

Göklerde bulut gark-ı arak oldu hayâdan
Kıldığı gibi Hazret-i Osmân'ı temâşâ

Çün Şîr-i Hudâ Âl-i Abâ kân-ı sehâdur
Nâmını Alî'nün okuruz aynile a'lâ

şîir şu beyitle son bulur:

Âlüne vü ashâbuna ahbâbuna cümle
Her demde selâm ola eyâ Rahmet-i Mevlâ

Yahyâ Bey, Kanunî için yazdığı bir kasidede Çehar Yâr-ı Güzîn'i bir beyitte anar, Kanunî'yi özellikleriyle onlara benzetir:

Şâh-ı Sıddîk'dur ol Hayder-i Kerrâr-misâl
Âl-i Osmân'da ayân eyledi adl-i Ömer'i

Şâir isimleri iki anlama gelecek şekilde, bir başka deyişle iki kişiyi hatırlatacak şekilde kullanarak sanat yapmıştır.

Esrar Dede Dört Halifeye sevgisini samimî bir ifadeyle terennüm ederek;

Men bende-i ahbâb-ı Resûlu'llâh'ım
Ne Hâricîyim ve Şîi-yi güm-râhım
Hem bende-i Bû-Bekr ü Ömer Osmân'ım
Hem hâk-i reh-i Alî-yi Veliyu'llâhım

der. Bir beytinde Çehar Yâr-ı Güzîn'i bir arada anarak onların dünyada türlü acılar çektiklerini söyleyen Ahmed Kuddûsî:

Çâr-ı yâr-i Mustafâ Sıddîk Ömer Osman Alî
Âl ü ashâb çekdiler dünyâdan gûnâgûn elem

bir başka beytinde onlara olan sevgisini dile getirir:

Hem Ebû-Bekr u Osman Aliyy-i Hayder'i
Âl ü Ashâb-ı Resûl-i bâ-safâyı severem²⁵

Bir beytinde de onlara selâm ve salâtını yollar:

Dört yârına Sıddîk'ı Ömer hem dahi Osmân
Ol bâb-ı ilm Hayder-i Aslan'a selâm it

Hazret-i Peygamber için söylediği bir çok beyitten iki örnek de şunlardır:

Kirdgâr'ın âşinâsıdur Muhammed Mustafâ
Âşkanın dil-rubâsıdur Muhammed Mustafâ

Eyle Kuddûsî ana her dem salât ile selâm
Ki Hudâ'nın Mustafâ'sıdur Muhammed Mustafâ

Türlü mezheb, türlü meşreb ve türlü meslekte olanlar Ehl-i Beyt'in ve onların dostları etrafında birleşmişlerdir. Şâir vezirler, paşalar, beyler, şeyhler, dervişler, Osmanlı saray mektebi Enderun'dan yetişenler, hattâ kazakerler yazdıkları şiirlerle Ehl-i Beyt'e duydukları sevgi ve bağlılıkta sanki bir araya gelmişlerdir. Hiç kuşkusuz bu yazının dar sınırları içinde verilen şiir örnekleri belki yüzde bir bile değildir.

Bendeyim ben cân u dilden pâdişâhumdur Alî
Gözlerüm nûr-ı ziyâsı bedr-i mâhumdur Alî
Yoluna hâk olduğum çeşm-i siyâhumdur Alî

²⁵ Bu konuda Yunus'un şu beyti de unutulmamalıdır:

Ömer ü Osman Alî Mustafâ yârenleri
Bu dördünün ulusu Ebubekir Sıddîkdur

Yunus'tan bir örnek de şu beyittir:

Ebubekr ü Ömer din uluları
Aliyyu'l-Murtaza Osman benümdür.

mısralarıyla bir murabba'ına başlayan Şah İsmail dörtlüklerin son mısralarını "Kıblegâhumdur Muhammed secdegâhumdur Alî" diye tamamlar, bu yazıda onun yüzlerce şiirinden alınan bu örnekteki "Hamdü l'illah kim hasedle kibr ü kinden hâliyem" mısra'ı ise, günümüzde kabartılmak, canlandırılmak istenen kinlerin yatıştırılıp unutulması için yüzlerce yıl öncesinden gelen bir çağrıdır.

Şah İsmail şiirini şöyle bitirir:

Ey Hatâyî gafil olma işbu âlem fânîdür
Her ne kim geldi vücûda âlemün mihmânıdır
Bu kelâmı vird idinmek ârîfin erkânıdır
Kıblegâhumdur Muhammed secdegâhumdur Alî

Bursalı Eşref Paşa'nın yazdığı mahlasnâmede;

Muhibb-i Âl-i Abâdır o saf-der-i irfân
Hemîşe feyz-i Alî'dir ana suhanda refik

dediği Namık Kemal "Vaveylâ"sında İslâm'ın ulularını bir arada kucaklamak için "Vatan"a sesleniyor:

Git vatan Kâbe'de siyâha bürün
Bir kolun Ravza-i Nebî'ye uzat
Birini Kerbelâ'da Meşhed'e at
Kâinâta o hey'etinle görün
Bu temâşâyâ Hak da âşık olur
Göze bir âlem eyliyor izhâr
Ki cihandan büyük letâfeti var
O letâfet olunsa ger inkâr
Mezhebimce demek muvâfık olur

Aç vatan göğsünü İlâh'ına aç
Şühedânı çıkar da ortaya saç

Namık Kemal bundan sonraki kıt'asının sonunda bir takım câninin almak istediği "bir sâr-i şeytânî"den bahseder. Günümüzde Ehl-i Beyt konusunda çıkartılmaya çalışılan ikilik, bu vatani, bu milleti bölmek isteyen dış düşmanların şeytanî bir intikam plânıdır. Klâsik edebiyatımızda yüzlerce yıl devam ettiği örnekleriyle görülen "Ehl-i Beyt" sevgisi çevresinde yazılan

şiiirler, nasıl bu vatanda oturanları bir bütün halinde tutmuşsa, bundan sonra da bir bütün halinde kalmamızı sağlayacaktır. Bu örnekler, ve halk edebiyatımızı dolduran yüzlercesi "sâr-ı şeytânî"ye karşı en büyük güvencedir.

1914'lerde koca bir Türk devleti parçalanırken Mehmed Âkif'in söylediği şu şiir günümüzdeki bazı olaylar için de okunacak manzum bir duadır:

Yıllar geçiyor ki yâ Muhammed
Aylar bize hep Muharrem oldu!

Akşam ne güneşli bir geceydi...
Eyvah, o da leyl-i mâtem oldu!

Âlem bu gün üçyüz elli milyon
Mazlûma yaman bir âlem oldu.

Çiğnendi harîm-i pâki şer'in
Nâmûsa yabancı mahrem oldu!

Beyninde öten çanın sesinden
Binlerce minâre ebkem oldu.

Allâh için ey Nebiyy-i Mâsûm
İslâm'ı bırakma böyle bîkes;
İslâm'ı bırakma böyle mazlûm!

Sözün kısası Türk edebiyatı da her konuda bir bütündür.

Bibliyografya

Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Haz.: Kemal Eraslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1983.

Ahmed Paşa Divanı, Haz.: Ali Nihat Tarlan, İstanbul 1966.

Ergun, Sadeddin Nüzhet: *Bakî Hayatı ve Şiirleri*, c. 1, *Divan*, İstanbul 1935.

Ergun, Sadeddin Nüzhet *Türk Şairleri*, 3 cilt, İstanbul, tarihsiz.

Ersoy, Mehmed Akif, *Safahat*, Tertip eden: Ömer Rıza Doğrul, 5. bs. İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958, s. 231.

Firdevsî-i Rumî; *Kutb-nâme*, Haz.: İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1980.

Fuzûlî, *Türkçe Divan*, Haz.: K. Akyüz, S. Beken, S. Yüksel, M. Cunbur, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1958.

Fuzûlî, *Hadikatü's-Süedâ*, Haz.: Şeyma Güngör, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1987.

Gürgen, Ali Gündüz, *Dinî Şiirler Antolojisi*, Konya 1966.

Kuyumcu, Fehmî, *Kuddûsî Divanı*, Ankara 1982.

Levend, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)* 2. bs. İstanbul 1945, s. 132-133.

Leylâ Hanım, *Divan*, Kahire 1260.

Mehmed Tahir, Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 2. c. İstanbul 1333.

Nedim Divanı, Haz.: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1951.

Nefî, Haz.: Abdulkadir Karahan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1986.

Nev'î, *Divan*, Haz.: Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1977.

Özgül, M. Kayahan, *Yenişehirli Avni*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1990.

Pir Mehemed Bahâeddin Erzincanî, *Makamâtu'l-Ârifîn ve Ma'ârifü's-Sâlikîn*, Millî Kütüphane Yazma A 7268/3.

Sefercioğlu, M. Nejat, *Nev'î Dîvânı'nın Tahlîli*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1990.

Şeref Hanım, *Divan*, 2. tb., İstanbul 1292.

Şeyh Galib Divanı'ndan Seçmeler, Haz.: Abdulbâki Gölpınarlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1985.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1-5. c., İstanbul Dergâh Yayını 1976-1985.

Yahya Bey ve Dîvânından Örnekler, Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, Ankara 1983.

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, Haz.: Reşit Rahmetî Arat, TDK Yayını.